

Центральноукраїнський національний технічний університет

Економічний факультет

Кафедра історії, археології, інформаційної та архівної справи

«Допущено до захисту»
Завідувач кафедри ІАІАС,
доктор історичних наук,
професор
Василь ОРЛИК
«_____» _____ 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

за другим (магістерським) рівнем вищої освіти

на тему:

«Збереження музейних фондів: традиції та перспективи (на прикладі Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею)»

Виконав: здобувач вищої освіти

II курсу, групи ІС-24М

ОПП «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»

_____ **СТАДНІК Дмитро Андрійович**

«_____» _____ 2025 р.

Керівник роботи:

кандидат філологічних наук, доцент

_____ **Людмила ГЛІБОВА**

«_____» _____ 2025 р.

Рецензент:

завідувач відділу рідкісних та цінних видань КЗ «Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. І. Чижевського»

_____ **Наталія ЗЕЛЕНСЬКА**

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

- 1.1. Історіографія дослідження
- 1.2. Джерельна база та методи дослідження

РОЗДІЛ 2. Традиції збереження музейних фондів (на прикладі Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею)

- 2.1. Історія формування колекцій Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею
- 2.2. Традиційні методи консервації та реставрації експонатів
- 2.3. Організаційні та нормативні аспекти охорони музейних фондів
- 2.4. Проблеми та виклики традиційного підходу до збереження колекцій

РОЗДІЛ 3. Інновації у збереженні музейних фондів

- 3.1. Сучасні технології та цифровізація музейних колекцій
- 3.2. Новітні методи консервації та реставрації
- 3.3. Збереження музейних фондів у період воєнного стану
- 3.4. Інтеграція фондів у національні та міжнародні інформаційні системи
- 3.5. Рекомендації щодо підвищення ефективності збереження музейних фондів на прикладі Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ДОДАТКИ

ВСТУП

Музейні фонди є важливою складовою культурної, наукової та історичної спадщини, що відображає розвиток суспільства, національні традиції та культурні цінності. Їхнє збереження має визначальне значення для підтримки історичної пам'яті, проведення наукових досліджень та організації освітньої та культурно-просвітницької діяльності. У сучасних умовах музейна діяльність стикається з численними викликами: впливом часу, фізичним старінням експонатів, природними та техногенними загрозами, що потребує комплексного підходу до охорони та збереження фондів.

Актуальність теми визначається необхідністю поєднання традиційних методів консервації та реставрації з сучасними технологічними інноваціями, зокрема цифровізацією музейних колекцій, інтеграцією фондів у національні та міжнародні інформаційні системи. Особливу увагу у цій роботі приділено Центральноукраїнському обласному краєзнавчому музею як прикладу практичного впровадження традиційних і сучасних методів збереження музейних фондів.

Мета дослідження полягає у комплексному вивченні традицій та сучасних практик збереження музейних фондів, аналізі досвіду Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею та визначенні перспектив розвитку цієї сфери.

Для досягнення поставленої мети вирішуються такі **завдання**:

1. Проаналізувати історіографію та наукові джерела щодо збереження музейних фондів.
2. Вивчити традиційні методи консервації, реставрації та організаційні аспекти охорони фондів на прикладі Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею.
3. Охарактеризувати сучасні технології та цифровізацію музейних колекцій.
4. Визначити перспективи розвитку та вдосконалення практик збереження музейних фондів.

Об'єктом дослідження є музейні фонди як складова культурної та наукової спадщини. **Предметом дослідження** є методи та практики збереження музейних фондів, їхні традиції та перспективи розвитку з урахуванням сучасних технологій.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному аналізі традиційних і сучасних підходів до збереження музейних фондів, зіставленні українського досвіду з міжнародними практиками та формуванні рекомендацій щодо покращення охорони фондів на прикладі Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею.

Методи дослідження включають історико-архівний, порівняльний, аналітичний та експертний підходи, що дозволяють всебічно оцінити стан музейних фондів та ефективність застосовуваних методів їхнього збереження.

Структура роботи відповідає меті та завданням дослідження та включає вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел і додатки. Перший розділ присвячено історіографії, джерельній базі та методам дослідження; другий – традиціям збереження музейних фондів; третій – перспективам розвитку та впровадження сучасних технологій у музейну практику.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історіографія дослідження

Проблематика збереження музейних фондів привертала увагу науковців протягом останніх десятиліть, що обумовлено їхньою ключовою роллю у збереженні культурної та історичної спадщини, формуванні національної ідентичності та освітньому процесі. В історіографії дослідження музейних фондів можна виділити кілька основних напрямків: теоретичний, практичний та інноваційно-технологічний.

У теоретичному аспекті значну увагу приділяють формуванню концепцій музею та ролі музеїв у суспільстві. Так, Беннет (2020) розкриває еволюцію музею як інституції, аналізуючи її історичні, політичні та соціальні функції [3]. Довгий та ін. (2020) в монографії «Музейна педагогіка в науковій освіті» підкреслюють освітню та виховну роль музеїв у сучасному соціокультурному просторі [37]. Бондарець (2021) наголошує на тому, що музеї виконують не лише функцію збереження матеріальної спадщини, а й формування національної пам'яті та ідентичності [5].

Практичні аспекти музейної діяльності та охорони фондів активно досліджуються сучасними українськими науковцями. Гаврилюк (2024) розглядає інтеграцію музеїв в освітній процес, відзначаючи важливість поєднання традиційних підходів із сучасними педагогічними методиками [11]. Надольська та Гаврилюк (2025) аналізують трансформацію музейного світу у XXI столітті, звертаючи увагу на міжнародний та український досвід, зокрема на розвиток інтерактивних та цифрових практик [12, 39]. Вербицька (2017, 2024) у своїх дослідженнях наголошує на комунікативній та освітній функції музеїв, а також на еволюції концепції «іншого» у європейських етнографічних музеях [7, 8].

Інноваційні підходи до збереження та презентації музейних фондів стали предметом численних досліджень останніх років. Банах (2016) досліджує музейні інновації та інтерактивність, підкреслюючи важливість

залучення відвідувача як активного учасника [1]. Сучков та Красненко (2025) аналізують розвиток імерсивних культурних практик та роль аудиторії музею як співавтора культурного продукту [51]. Бокотей (2014) демонструє досвід природничих музеїв Швейцарії та Австрії у впровадженні інноваційних технологій, що може бути корисним для українських закладів [4].

Важливим напрямком досліджень є вивчення музеїв як інструменту національної політики та формування національної пам'яті. Бевз і Василевська (2025) розглядають музейні практики як засіб консолідації суспільства та формування ідентичності [2], а Василевська та Бевз (2024) аналізують політику національної пам'яті та механізми її реалізації через музейні інституції [6]. Рожко (н.д.) зосереджується на засадах наукової діяльності музейних установ у контексті національної музейної політики [47].

Історіографія також висвітлює вплив воєнних та кризових умов на діяльність музеїв. Кадол (2025), Комова (н.д.) та Кузнецова (2023) досліджують проблеми збереження музейної спадщини в умовах війни та наголошують на необхідності застосування новітніх технологій, цифрових архівів та міжнародних практик захисту культурних цінностей [23, 27, 28].

Окремо слід відзначити розвиток музейної педагогіки як наукового напрямку, який поєднує освітні та культурні функції музеїв. Червінська (2019), Караманов (2019), Марка М. (2025) та Лебідь (2024) досліджують сучасні практики використання музейних колекцій у навчальному процесі та методики їх презентації [24, 25, 31, 54]. Музейні комунікації, інтерактивність та креативність у роботі музеїв розглядають Ключко (2018), Норріс і Тісдейл (2017) та Маньковська (2013) [26, 34, 41].

Наукові джерела свідчать, що сучасні підходи до охорони фондів базуються на поєднанні традиційних методів консервації та реставрації з інноваційними технологіями, що підвищує ефективність збереження культурної спадщини (рис.1.1.).

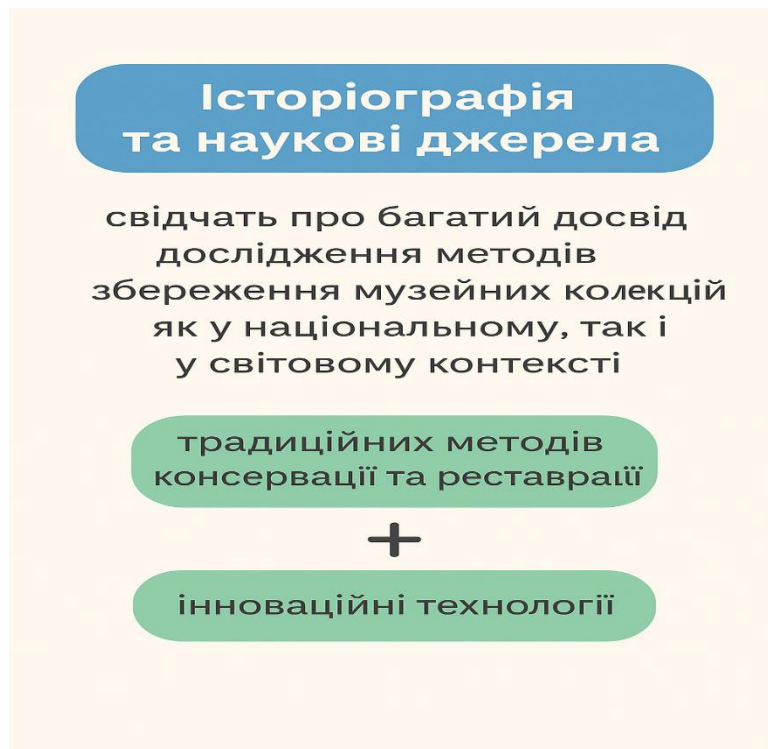

Рис.1.1. Сучасні підходи до охорони фондів

Таким чином, історіографія дослідження проблеми збереження музейних фондів демонструє широкий спектр наукових підходів: від класичних теоретичних та історичних досліджень до сучасних інноваційних практик і цифрових технологій. В Україні цей напрям активно розвивається в контексті інтеграції музеїв у освітній процес, формування національної ідентичності та розвитку музейних комунікацій, що зумовлює необхідність комплексного дослідження традицій і перспектив збереження фондів на прикладі Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею.

1.2. Джерельна база та методи дослідження

Джерельна база дослідження включає комплекс документів та матеріалів, які відображають історію, стан та практики збереження музейних фондів.

До основних джерел належать насамперед офіційні документи та законодавчі акти: Закон України «Про музеї та музейну справу» [18], Закон України «Про охорону культурної спадщини» [19], Закон України «Про затвердження Порядку обліку музейних предметів в електронній формі» [20].

Ці нормативні акти регламентують організацію, облік, охорону та збереження музейних колекцій.

Вагомим джерелом даних наукових пошуків є матеріали Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею: звіти про діяльність музею за 2023–2024 рр. (Додатки А – Б) [21, 22], офіційний веб-сайт музею [43] та сайти його філій, зокрема Меморіального музею М. Л. Кропивницького [44]. Ці джерела надають фактичні дані про організацію роботи, стан музейних фондів, реалізацію інноваційних та педагогічних проєктів.

Зауважимо також, що Інтернет-ресурси та цифрові музеї: віртуальні музеї світу [9, 16, 38] і тематичні публікації дозволяють порівняти український досвід із міжнародними практиками.

Для комплексного аналізу проблем збереження музейних фондів були використані такі наукові методи:

1. Історико-архівний метод — дозволяє вивчати історичні джерела, звіти, нормативні документи, що відображають розвиток музейної справи та практики охорони фондів [21, 22, 30].

2. Порівняльний метод — застосовується для зіставлення українського досвіду з міжнародними практиками, зокрема у сфері цифровізації та інноваційних методів презентації фондів [4, 12, 38].

3. Аналітичний метод — використовується для систематизації та критичного аналізу наукових джерел, законодавчих актів, публікацій із музейної педагогіки та комунікацій [5, 7, 11, 25, 31].

4. Експертний метод — передбачає залучення фахівців музейної справи для оцінки ефективності традиційних і сучасних підходів до збереження фондів, а також визначення перспектив розвитку [23, 39, 52].

5. Метод кейс-стаді — дослідження діяльності Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею як конкретного прикладу впровадження традиційних та інноваційних методів [43, 44].

Таким чином, використання цих методів забезпечує системний підхід до дослідження, дозволяє поєднувати теоретичний аналіз з практичними

аспектами збереження музейних фондів та робить можливим формулювання обґрунтованих висновків і рекомендацій.

Джерельна база дозволяє всебічно оцінити стан музейних фондів та підходи до їх збереження в Україні та світі.

Висновки до розділу 1.

Історіографічний аналіз показав, що проблема збереження музейних фондів є комплексною і досліджується в кількох напрямках: теоретичному (формування концепції музею та його функцій у суспільстві), практичному (методи консервації та реставрації) та інноваційно-технологічному (цифровізація, інтерактивні та креативні практики).

Вітчизняні та зарубіжні дослідники приділяють значну увагу ролі музеїв у формуванні національної ідентичності, комунікації культурних цінностей та інтеграції в освітній процес, що підкреслює важливість комплексного підходу до збереження фондів [2, 3, 5, 11, 12].

Певну інформацію з теми містять наукові та методичні праці: монографії, статті та навчальні посібники, що висвітлюють теоретичні та практичні аспекти музейної справи, музейної педагогіки, цифровізації та комунікацій [1–17, 23–26, 31–37, 39–41, 46, 49, 50, 51].

Джерельна база дослідження включає нормативні акти, звіти музеїв, офіційні сайти, а також матеріали віртуальних музеїв, що забезпечує широкий спектр даних для всебічного аналізу стану музейних фондів та практик їх збереження [18–20, 21–22, 43].

Використані методи дослідження (історико-архівний, порівняльний, аналітичний, експертний, кейс-стаді) дозволили поєднати теоретичний аналіз із практичними аспектами, оцінити ефективність традиційних та сучасних методів збереження музейних фондів і сформулювати науково обґрунтовані висновки.

Системне опрацювання історіографії, джерел та методів дослідження створює надійну основу для подальшого розгляду традиційних підходів до

збереження музейних фондів на прикладі Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею, а також для визначення перспектив їх розвитку та впровадження сучасних технологій у музейну практику.

РОЗДІЛ 2

ТРАДИЦІЇ ЗБЕРЕЖЕННЯ МУЗЕЙНИХ ФОНДІВ (НА ПРИКЛАДІ ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКОГО ОБЛАСНОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ)

2.1. Історія формування колекцій Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею

Історія формування музейних колекцій є невід'ємною частиною становлення самого музею, адже саме зібрання експонатів визначає його профіль, наукову, культурну та освітню місію. Початковий етап комплектування фондів зазвичай відображає як загальні історичні умови розвитку суспільства, так і індивідуальну ініціативу засновників та перших працівників музею.

Перші надходження до колекцій мали, здебільшого, випадковий або дарчий характер. Їх основу становили приватні збірки місцевих ентузіастів, краєзнавців, викладачів, колекціонерів, які прагнули зберегти пам'ятки минулого для нащадків. Значну роль у цьому процесі відіграли наукові товариства, навчальні заклади та громадські об'єднання, що ініціювали створення музейних експозицій. Саме на базі таких ініціатив формувалася перша структура музейних фондів, у межах якої зосереджувалися предмети археології, етнографії, нумізматики, документальні матеріали, предмети побуту та зразки народного мистецтва.

У подальшому розвиток колекцій набув більш системного характеру. Було розроблено принципи наукового комплектування, класифікації та збереження експонатів. До процесу поповнення фондів долучилися дослідники, експедиції, освітні установи, місцева влада. Особливе значення мали польові археологічні дослідження, краєзнавчі розвідки, збір усних свідчень, документальних і фотоматеріалів, які сприяли збагаченню музейного зібрання.

У міжвоєнний та післявоєнний періоди формування колекцій проходило в умовах складних соціально-політичних трансформацій. Частина експонатів була втрачена через воєнні дії, зміну власників чи ліквідацію установ. Водночас саме в цей час відбувалося активне державне регулювання музейної справи, що сприяло централізації обліку та збереження фондів. У цей період музей отримав статус офіційної культурної установи, а його колекції — наукову та освітню цінність.

У другій половині ХХ століття музей активно розширював свої фонди завдяки цільовим експедиціям, тематичним виставкам, дарункам приватних осіб, передачам від державних структур та установ освіти. Важливим напрямом стало створення спеціалізованих колекцій, що відображали регіональні особливості історії, культури, промисловості та освіти. Саме тоді почалося формування основних тематичних розділів фондів, які зберігаються й нині.

Сучасний етап розвитку музейних колекцій характеризується активним впровадженням цифрових технологій та створенням електронних каталогів. Оцифрування фондів, віртуальні виставки та доступ до колекцій через інтернет сприяють популяризації музею серед широкої аудиторії. У контексті інтеграції в європейський культурний простір важливою стала співпраця з іншими музеями, архівами та науковими установами, що забезпечує обмін експонатами та досвідом.

Таким чином, історія формування музейних колекцій — це складний, багаторівневий процес, у якому поєднуються наукові, культурні та суспільні чинники. Вона відображає не лише розвиток самого музею, а й історичну пам'ять регіону, зусилля окремих особистостей і цілих спільнот, спрямовані на збереження матеріальної та духовної спадщини.

Історія формування музейних колекцій Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею є віддзеркаленням багаторічного процесу становлення музейної справи на Кіровоградщині та в Україні загалом. З часу заснування установа пройшла складний шлях — від невеликого зібрання

місцевих старожитностей до одного з провідних культурно-наукових центрів регіону.

Перші кроки до створення музею на території сучасного Кропивницького (колишнього Єлисаветграда) були зроблені ще наприкінці XIX століття. У цей час серед місцевої інтелігенції, викладачів, лікарів та краєзнавців сформувався інтерес до вивчення історії краю, його природи, етнографії та археології. У 1880–1890-х роках почали з'являтися приватні колекції старожитностей, які пізніше стали основою музейних фондів. Велику роль у цьому процесі відіграли члени Єлисаветградського земського статистичного бюро та історико-краєзнавчих гуртків, які проводили польові дослідження й збирали предмети матеріальної культури населення краю.

Офіційне заснування музею відбулося у 1914 році, коли за ініціативи місцевої інтелігенції було відкрито Єлисаветградський природничо-історичний музей. Його фонди формувалися переважно за рахунок приватних дарунків, археологічних колекцій, предметів побуту та етнографії, зібраних під час експедицій у межах Херсонської губернії. Значну частину перших експонатів подарували вчителі, лікарі, земські службовці, серед яких варто відзначити дослідників-ентузіастів — Г. Нудельмана, В. Мельникова, П. Рябкова та інших.

Період 1920–1930-х років став важливим етапом становлення музейних фондів. Після націоналізації приватних колекцій до музею потрапила низка цінних археологічних і художніх експонатів. У цей час активно проводилася інвентаризація, систематизація та науковий опис предметів. Колекція поповнювалася матеріалами з етнографічних досліджень, зразками народного одягу, ужиткових речей, предметами з розкопок на території давніх поселень Середнього Подніпров'я. У 1939 році музей отримав статус обласного, що сприяло розширенню його наукової діяльності та збільшенню обсягів фондового зібрання.

Під час Другої світової війни музей зазнав значних втрат. Частина експонатів була евакуйована, однак значна кількість предметів зникла або

була знищена. Після визволення міста у 1944 році розпочалася кропітка робота з відновлення фондів. Від працівників музею вимагали не лише повернення втрачених колекцій, а й формування нових тематичних зібрань, присвячених історії воєнних подій, партизанського руху та післявоєнної відбудови краю.

У 1950–1970-х роках музейна справа на Кіровоградщині отримала новий імпульс розвитку. У цей період активно поповнювалися археологічні, нумізматичні, геологічні та етнографічні колекції. Значну частину нових надходжень становили результати археологічних експедицій, що досліджували кургани, поселення доби бронзи та скіфського часу. У музеї створювалися тематичні експозиції, присвячені природі області, історії ремесел, народному побуту та видатним діячам культури. Саме тоді сформувалися головні фондові групи, які зберігаються й нині: археологічна, етнографічна, історична, природнича, мистецька.

Кінець XX — початок XXI століття позначилися переходом музею до нових форм діяльності, серед яких — наукова реставрація, цифрове облікування, створення електронного каталогу та розробка віртуальних експозицій. Завдяки активній співпраці з місцевими дослідниками, колекціонерами та закладами освіти фонди музею постійно поповнюються документами, фотографіями, предметами побуту, художніми творами, що відображають життя регіону від найдавніших часів до сучасності.

Таблиця 2.1.

Історія формування колекцій Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею

Етап	Хронологічні межі	Характеристика формування колекцій
1. Початковий етап	кінець XIX – початок XX ст.	Формування перших краєзнавчих зібрань; надходження предметів від місцевих

		дослідників, меценатів і колекціонерів; закладання археологічної, етнографічної та природничої колекцій
2. Інституційне становлення	1920–1930-ті рр.	Офіційне оформлення музейних фондів; упровадження інвентарного обліку; систематизація та наукова класифікація колекцій; поповнення через експедиції
3. Воєнний та повоєнний період	1940–1950-ті рр.	Часткова втрата й евакуація фондів; відновлення облікової документації; повернення та повторне комплектування музейних колекцій
4. Період розширення фондів	1960–1980-ті рр.	Планомірна фондова політика; активне поповнення історичних, археологічних, нумізматичних і художніх колекцій; формування підфондів
5. Період незалежності України	1991–2010-ті рр.	Переосмислення концепції

		комплектування; акцент на національній і регіональній спадщині; залучення нових джерел надходження
--	--	---

Сьогодні Центральноукраїнський обласний краєзнавчий музей є багатопрофільною установою, у фондах якої зберігається понад 90 тисяч одиниць зберігання. Серед них — унікальні археологічні знахідки, етнографічні пам'ятки, зразки народного мистецтва, документальні джерела та меморіальні речі видатних діячів регіону. Колекції музею не лише відтворюють історію краю, а й становлять важливу частину національної культурної спадщини України.

Отже, історія формування музейних колекцій Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею є складним і багатограним процесом, у якому поєдналися громадська ініціатива, науковий підхід і прагнення до збереження історичної пам'яті. Вона відображає етапи розвитку не лише самого музею, а й регіональної культури, національної ідентичності та наукової думки, які продовжують еволюціонувати в умовах сучасного культурного простору України.

2.2. Традиційні методи консервації та реставрації експонатів

Збереження музейних предметів є одним із ключових завдань музейної діяльності, що визначає цінність і тривалість існування культурної спадщини. Консервація та реставрація експонатів — це комплекс спеціальних заходів, спрямованих на уповільнення процесів руйнування матеріалів, відновлення їхньої цілісності та забезпечення довготривалого зберігання. Традиційні методи, що сформувалися впродовж XIX–XX століть, і сьогодні залишаються основою музейної практики, доповнюючись сучасними технологічними рішеннями.

Консервація — це комплекс профілактичних і стабілізаційних заходів, метою яких є запобігання подальшому руйнуванню музейного предмета без зміни його зовнішнього вигляду. На відміну від реставрації, консервація не відновлює втрати, а зберігає предмет у його автентичному стані. До основних завдань консервації належать: контроль мікроклімату у фондосховищах та експозиційних залах, регулювання температурно-вологісного режиму, захист від шкідників, світла, пилу та механічних пошкоджень.

Традиційно в музеях застосовуються такі консерваційні заходи: очищення поверхонь від пилу та бруду сухими щітками або м'якими тканинами, використання натуральних антисептичних засобів (наприклад, спиртових розчинів, ефірних олій), періодична дезінфекція сховищ, а також стабілізація вологості за допомогою силікагелю або гігроскопічних матеріалів. У випадку тканин та паперу важливим є зберігання у безкисневих умовах або використання спеціальних безкислотних контейнерів.

Реставрація — це процес відновлення первісного вигляду або цілісності предмета, що зазнав пошкоджень унаслідок часу або зовнішнього впливу. Її метою є не лише відновлення естетичних якостей експоната, а й збереження історичної та наукової достовірності. Традиційна реставрація передбачає поєднання ручної роботи, природних матеріалів та індивідуального підходу до кожного об'єкта.

У галузі реставрації творів живопису традиційно використовуються такі методи: закріплення фарбового шару за допомогою натуральних клеїв (желатинових або риб'ячих), очищення поверхні від потемнілого лаку, поновлення втрат фарбового шару ретушшю, наклеювання полотна на новий підрамник. Реставрація графічних робіт і документів передбачає промивання паперу у дистильованій воді, видалення плям за допомогою слабких розчинів лимонної або оцтової кислоти, підклеювання розривів японським папером.

Реставрація дерев'яних експонатів здійснюється через очищення поверхні від грибків та комах, зміцнення волокон деревини спеціальними смолами або восковими сумішами, а також відновлення лакового покриття.

Для металевих предметів характерні традиційні механічні й хімічні методи очищення: зняття іржі щітками, шліфування, обробка поверхні слабкими кислотами, нанесення захисного шару парафіну або мікрокристалічного воску.

Реставраційна робота, відповідно до усталених музейних методик, складається з кількох етапів: попереднє дослідження предмета, включно з описом стану збереженості, матеріалів, технології виготовлення та характеру пошкоджень; діагностика із застосуванням мікроскопічних або фізико-хімічних методів для визначення складу матеріалів; проведення пробних втручань, які дозволяють перевірити ефективність обраних засобів; виконання основних реставраційних заходів, що включають очищення, закріплення, реконструкцію втрат, відновлення елементів; підсумковий контроль, документування процесу та складання звіту про виконану роботу.

Така послідовність є основою традиційної реставраційної школи, що сформувалася у провідних музеях України, зокрема в Національному науково-дослідному реставраційному центрі.

Попри появу сучасних технологічних засобів — лазерного очищення, цифрового 3D-моделювання, використання полімерних закріплювачів чи вакуумних камер, — традиційні методи зберігають своє значення. Вони є базовою основою для підготовки фахівців, забезпечують автентичність та етичну чистоту реставраційного втручання. Головним принципом традиційної школи залишається максимальне збереження оригінальної субстанції предмета при мінімальному втручанні.

Таким чином, традиційні методи консервації та реставрації експонатів становлять важливу частину професійної музейної практики. Вони поєднують у собі науковий підхід, ручну майстерність і глибоке розуміння матеріальної природи культурної спадщини. Їхнє поєднання із сучасними технологічними інноваціями забезпечує ефективне збереження музейних колекцій для майбутніх поколінь.

Забезпечення належного збереження музейних предметів є одним із найважливіших напрямів діяльності Центральноукраїнського обласного

краєзнавчого музею. Фонди установи налічують тисячі одиниць зберігання, серед яких — археологічні артефакти, етнографічні предмети, документи, зразки народного мистецтва, вироби з металу, дерева, тканини та паперу. Для збереження цієї культурної спадщини працівники музею послуговуються як сучасними, так і традиційними методами консервації та реставрації, які мають перевірену часом ефективність і наукове обґрунтування.

Консерваційно-реставраційна робота в Центральнотраїнському обласному краєзнавчому музеї здійснюється на базі фондового відділу та науково-дослідного сектора, де зосереджено фахівців різного профілю — істориків, мистецтвознавців, хіміків і реставраторів. Їхня діяльність регламентується чинними нормативними документами Міністерства культури та інформаційної політики України, а також методичними рекомендаціями Національного науково-дослідного реставраційного центру України.

Основним принципом у роботі музею є профілактичний підхід, спрямований на попередження руйнувань експонатів. Для цього постійно контролюються параметри мікроклімату у фондосховищах: температура підтримується на рівні 18–20 °С, відносна вологість — близько 50–55 %. Застосовується система природної вентиляції та періодичне провітрювання приміщень. Освітлення у залах обмежене, а експонати, чутливі до світла, розміщуються під фільтрами або у вітринах із захисним склом.

У музеї збережено класичні підходи до консервації експонатів, які формувалися впродовж десятиліть практичної роботи. Основними з них є механічне очищення, стабілізація матеріалів, створення оптимальних умов зберігання та використання природних антисептичних засобів.

Для предметів з дерева застосовується сухе очищення м'якими щітками або тканинами, просоченими спиртовими розчинами, після чого поверхня обробляється восково-смоляними сумішами для запобігання пересиханню. Металеві вироби (зокрема археологічні знахідки) проходять механічне очищення від корозійних нашарувань і обробляються слабкими розчинами

лимонної або оцтової кислоти, після чого покриваються тонким шаром мікрокристалічного воску або парафіну.

Тканинні експонати, зокрема елементи народного одягу та вишивки, зберігаються у горизонтальному положенні в безкислотних коробках, перекладених калькою або бавовняною тканиною. Паперові документи та фотографії зберігаються у папках із нейтральним рН, що запобігає пожовтінню та ламкості матеріалу. У разі появи цвілі або плям використовується делікатна дезінфекція спиртовими розчинами та просушування при контрольованій температурі.

Особливу увагу працівники музею приділяють боротьбі зі шкідниками. Для цього регулярно проводиться санітарна обробка приміщень, а в експозиційних залах розміщуються пастки для моніторингу стану середовища. Застосовуються також традиційні натуральні засоби — лаванда, гвоздика, тютюнове листя — як профілактичні засоби проти комах.

Реставраційна діяльність музею спрямована на відновлення цілісності та стабілізацію стану предметів, що зазнали пошкоджень. Основний принцип, якого дотримуються реставратори, — мінімальне втручання та збереження максимальної автентичності об'єкта.

У роботі з дерев'яними виробами використовується закріплення структури матеріалу за допомогою бджолиного воску або смоляних розчинів. Тріщини заповнюються сумішами тирси й клею, після чого проводиться легке полірування. У випадку металів практикується ручне шліфування та покриття поверхні захисним лаком або воском. Для предметів із бронзи чи міді використовується аміачна обробка, що зупиняє подальше утворення патини.

Реставрація текстильних виробів здійснюється шляхом підшивки фрагментів на тонку основу або дублювання тканини. Застосовуються натуральні волокна та нитки, наближені до оригінальних. Паперові матеріали, такі як листи, афіші, фотографії, реставруються за допомогою японського паперу, який приклеюється крохмальним або желатиновим клеєм. Перед

реставрацією документи промиваються у дистильованій воді для зменшення кислотності.

Традиційні методи, які застосовуються у Центральноукраїнському обласному краєзнавчому музеї, є основою системної роботи зі збереження музейних предметів. Вони відзначаються доступністю, екологічністю та доведеним практичним результатом. Важливо, що більшість процедур виконується вручну, що забезпечує індивідуальний підхід до кожного експоната та контроль на всіх етапах роботи.

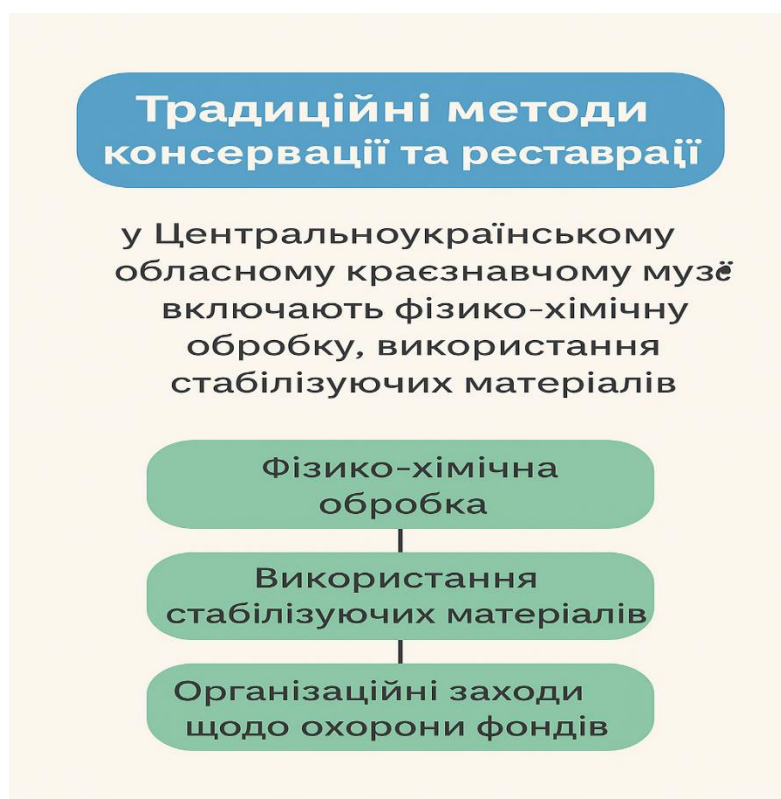

Рис.2.1. Традиційні методи консервації та реставрації у Центральноукраїнському обласному краєзнавчому музеї

Попри поширення новітніх технологій, таких як лазерне очищення або цифрова реконструкція, традиційні методи залишаються фундаментом музейної реставрації. Їх поєднання з сучасними науковими дослідженнями забезпечує оптимальний баланс між автентичністю та довговічністю експонатів. Завдяки цьому музей зберігає не лише матеріальні пам'ятки, а й

історичну пам'ять регіону, формуючи культурну спадщину майбутніх поколінь.

Отже, традиційні методи консервації та реставрації, що застосовуються у Центральноукраїнському обласному краєзнавчому музеї, демонструють високу ефективність у збереженні музейних колекцій. Вони поєднують досвід багатьох поколінь музейних фахівців і сучасні наукові підходи, забезпечуючи стабільність та цілісність фондів як частини культурного надбання України.

2.3. Організаційні та нормативні аспекти охорони музейних фондів

Охорона музейних фондів є однією з основних функцій музейної діяльності, що забезпечує збереження культурної спадщини як складової національного надбання. Система охорони фондів передбачає комплекс організаційних, правових, технічних та наукових заходів, спрямованих на фізичне збереження, облік, документування та контроль стану музейних предметів. Її ефективність визначається відповідністю організаційної структури музею чинному законодавству України у сфері культури, музейної справи та охорони культурних цінностей.

Нормативна база діяльності музеїв України ґрунтується на положеннях Закону України «Про музеї та музейну справу» (2000 р., із подальшими змінами), який визначає правові засади функціонування музеїв, порядок формування, обліку, зберігання і використання музейних фондів. Згідно зі статтею 15 цього Закону, музеї зобов'язані забезпечувати належні умови зберігання предметів, їх охорону, профілактику руйнування та своєчасну консервацію.

Важливими нормативними актами також є:

- Закон України «Про охорону культурної спадщини» (2000 р.), який визначає статус музейних предметів як культурних цінностей;
- Закон України «Про національний архівний фонд та архівні установи» (1993 р.), що регламентує порядок зберігання документальних пам'яток;

- Постанова Кабінету Міністрів України № 1147 від 8 вересня 2004 р. «Про Музейний фонд України», якою затверджено порядок формування, обліку, зберігання та використання музейних предметів;
- Інструкція з обліку і зберігання музейних предметів та музейних колекцій (затверджена наказом Міністерства культури і туризму України № 580 від 18.07.2007 р.);
- Положення про Музейний фонд України (редакція 2021 р.), яке деталізує організаційні аспекти діяльності музеїв, порядок створення державної частини Музейного фонду та вимоги до обліку і збереження музейних предметів.

Ці документи регламентують усі етапи роботи з музейними фондами — від прийому предмета до фондів до його використання у виставковій чи науковій діяльності. Вони визначають відповідальність за порушення правил зберігання, а також встановлюють систему державного контролю у сфері музейної справи.

Охорона музейних фондів реалізується через чітко вибудовану систему внутрішньої організації роботи музею. Відповідальність за стан збереження фондів несе директор музею, який забезпечує дотримання нормативних вимог та створює умови для ефективного функціонування фондового господарства.

Безпосередню роботу із зберігання та обліку музейних предметів здійснюють фондові відділи та наукові співробітники, закріплені за окремими колекціями. Їхні функції включають ведення інвентарної документації (інвентарних книг, карток обліку, актів прийому-передачі); контроль за умовами зберігання; участь у планових перевірках стану предметів; забезпечення наукового опису колекцій.

Крім того, у структурі музею функціонує служба безпеки або охорони, яка відповідає за фізичний захист приміщень, сигналізацію, пожежну безпеку та відеоспостереження. Особлива увага приділяється збереженню експонатів у період проведення виставок, транспортування або реставраційних робіт.

Одним із ключових напрямів охорони музейних фондів є створення належного мікроклімату у фондосховищах та експозиційних залах. Відповідно до нормативів, температура має бути стабільною в межах 18–20 °С, відносна вологість — 50–55 %. У музеях установлюються прилади для контролю вологості (гігрометри) і температури, застосовуються кондиціонери, осушувачі або зволожувачі повітря.

Важливою складовою технічного забезпечення є системи пожежної сигналізації, вогнегасники, автоматичні установки пожежогасіння, а також охоронні системи із централізованим моніторингом. Для захисту від несанкціонованого доступу використовуються металеві двері, сейфи, ґрати на вікнах, електронні ключі та відеоспостереження.

З метою запобігання руйнуванню предметів працівники музею проводять регулярні профілактичні огляди, чистку експонатів, дезінсекцію та дезінфекцію приміщень. Усі ці заходи документуються в актах і журналах технічного контролю, що є обов'язковими згідно з чинними інструкціями.

Організаційна система охорони фондів неможлива без ретельного документування. Кожен предмет, прийнятий до фондів, проходить процедуру інвентаризації, отримує інвентарний номер, картку опису, фотодокументацію та інформацію про стан збереженості. Документація ведеться як у паперовому, так і в електронному вигляді.

Періодично проводяться планові перевірки наявності та стану збереження предметів (раз на п'ять років — суцільна інвентаризація, щорічно — вибіркова). Результати перевірок оформлюються актами, які подаються до керівництва музею та відповідного органу управління у сфері культури.

Особлива увага приділяється питанням страхування музейних предметів, які тимчасово вивозяться на виставки або беруть участь у міжнародних проєктах. Такі дії регламентуються міжнародними конвенціями (зокрема, Конвенцією ЮНЕСКО 1970 року) та внутрішніми положеннями музею.

Організаційні та нормативні аспекти охорони музейних фондів забезпечують цілісність культурної спадщини й створюють умови для її подальшого наукового вивчення та популяризації. Завдяки системному підходу до збереження музейних предметів досягається баланс між доступністю фондів для громадськості та необхідним рівнем їхньої безпеки.

Дотримання правових норм, застосування традиційних і сучасних технологій охорони, а також підвищення професійної кваліфікації працівників фондів сприяють стабільності функціонування музейних установ. У підсумку це забезпечує виконання музеєм його головної місії — збереження та передання культурних цінностей наступним поколінням.

Охорона музейних фондів є одним із пріоритетних напрямів діяльності Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею, оскільки саме від належного збереження колекцій залежить виконання основної місії установи — збереження, дослідження та популяризації історико-культурної спадщини Кіровоградщини. Організаційні та нормативні аспекти охорони фондів у музеї базуються на законодавстві України у сфері культури, музейної справи та охорони культурних цінностей, а також на внутрішніх положеннях, інструкціях і регламентах установи.

Діяльність Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею у сфері охорони фондів регулюється низкою державних і галузевих нормативних актів. Основними документами є Закон України «Про музеї та музейну справу» (2000 р.), який визначає порядок формування, зберігання, обліку та використання музейних предметів, і Закон України «Про охорону культурної спадщини» (2000 р.), що гарантує державний захист культурних цінностей.

Важливе значення мають також Постанова Кабінету Міністрів України № 1147 від 8 вересня 2004 року «Про Музейний фонд України», Інструкція з обліку і зберігання музейних предметів та музейних колекцій (наказ Міністерства культури і туризму України № 580 від 18.07.2007 р.), Положення про Музейний фонд України (у редакції 2021 р.) та низка наказів Міністерства

культури і інформаційної політики, які деталізують правила організації фондової роботи, консервації, реставрації та безпеки зберігання.

У практиці музею застосовуються також внутрішні документи, розроблені на основі цих нормативів: Положення про фондову роботу, Інструкція про облік, зберігання і переміщення музейних предметів, План охорони фондів, Положення про відповідальних осіб за фондові колекції, Паспорт фондосховищ. Вони конкретизують порядок забезпечення охорони предметів, умови їх зберігання, правила роботи з експонатами та обов'язки співробітників.

Система охорони музейних фондів у Центральноукраїнському обласному краєзнавчому музеї має чітку організаційну структуру, яка забезпечує належний рівень збереженості музейних предметів. Безпосередню відповідальність за стан фондів несе директор музею, який організовує діяльність відповідних служб і затверджує нормативну документацію.

Основну роботу із забезпечення збереження фондів здійснює науково-фондовий відділ, до складу якого входять фондові групи, закріплені за певними колекціями — археологічною, етнографічною, нумізматичною, природничою, мистецькою тощо. Співробітники цих груп відповідають за ведення інвентарної документації та фотообліку; контроль за мікрокліматом у сховищах; періодичні перевірки стану збереження предметів; підготовку актів прийому, передачі та списання експонатів.

Важливою ланкою є служба охорони музею, яка забезпечує фізичну безпеку приміщень, експозицій та сховищ. У музеї встановлена пожежна сигналізація, система відеоспостереження, охоронна сигналізація з виведенням на пульт централізованого спостереження, а також розроблені інструкції з техніки пожежної безпеки та евакуації матеріальних цінностей.

Організаційна структура музею також передбачає координацію із Департаментом культури та туризму Кіровоградської обласної державної адміністрації, який здійснює контроль за дотриманням нормативних вимог щодо обліку і зберігання музейних фондів.

Фондові приміщення Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею оснащені відповідно до вимог Міністерства культури України. Температурний режим підтримується на рівні +18–20°C, відносна вологість — 45–55 %. Для контролю використовуються гігromетри та термометри, показники яких регулярно фіксуються у спеціальних журналах спостереження.

Освітлення у сховищах є приглушеним, з обмеженим доступом природного світла, що запобігає фотохімічному руйнуванню предметів. У сховищах проводяться планові заходи профілактичної консервації — очищення експонатів від пилу, обробка проти шкідників, провітрювання, дезінфекція та контроль стану пакувальних матеріалів.

Усі музейні предмети зберігаються у спеціальних шафах, сейфах, вітринах або на стелажах, відповідно до їхніх фізико-хімічних характеристик. Для документів, фотографій і тканин використовуються безкислотні папки та коробки, для металевих предметів — антикорозійні пакети, а для кераміки та скла — індивідуальні футляри.

Облік музейних предметів здійснюється відповідно до Інструкції з обліку і зберігання музейних предметів. Кожен експонат має інвентарний номер, запис у Головній інвентарній книзі, індивідуальну фондову картку та фотодокументацію. У музеї функціонує електронна база даних фондів, що полегшує контроль за наявністю та станом предметів, а також забезпечує збереження інформації у цифровому форматі.

Регулярно проводяться планові перевірки наявності та стану предметів — як вибіркові, так і суцільні. Результати оформлюються актами, які затверджуються керівництвом музею. Особлива увага приділяється предметам, які передаються на виставки або на реставрацію, для яких обов'язково оформлюються акти тимчасового зберігання та страховки.

Центральноукраїнський обласний краєзнавчий музей постійно вдосконалює систему охорони фондів, впроваджуючи сучасні інформаційні технології та методики фондової роботи. Працівники проходять курси

підвищення кваліфікації з питань музейної справи, реставрації та охорони культурних цінностей.

У межах співпраці з Українським центром розвитку музейної справи та обласними реставраційними службами проводяться спільні семінари та консультації щодо впровадження інновацій у сфері фондового збереження. Такі заходи сприяють підвищенню рівня професійної підготовки співробітників і вдосконаленню системи охорони музею.

Організаційно-нормативна система охорони музейних фондів у Центральноукраїнському обласному краєзнавчому музеї є чітко структурованою та відповідає державним стандартам музейної справи. Вона охоплює правові, організаційні, технічні та кадрові аспекти, спрямовані на забезпечення збереження музейних цінностей.

Дотримання чинних нормативних актів, наявність системи внутрішнього контролю, ефективна співпраця з органами державного управління та постійне вдосконалення методів фондової роботи дозволяють музею виконувати головне завдання — зберігати історичну та культурну спадщину регіону для нинішнього й майбутніх поколінь.

2.4. Проблеми та виклики традиційного підходу до збереження колекцій

Проблема збереження музейних колекцій у сучасних умовах набуває особливої актуальності, адже музеї виконують важливу соціокультурну місію — охороняти матеріальну й духовну спадщину народу. Проте традиційні підходи до збереження фондів, сформовані ще в ХХ столітті, нині стикаються з низкою викликів, пов'язаних зі зміною технологічного середовища, кліматичними загрозами, браком фінансування та потребою цифрової трансформації музейної сфери.

Традиційний підхід до збереження музейних колекцій базується на принципах фізичного збереження предметів у фондосховищах за стабільних температурно-вологісних умов, обмеження доступу до експонатів, ведення

паперової інвентарної документації та використання класичних методів консервації й реставрації. Його метою є забезпечення максимальної безпеки матеріальних об'єктів і продовження їхнього існування.

Такий підхід довгий час був ефективним, особливо в умовах невеликої кількості музейних предметів і стабільного функціонування установ. Проте з розвитком технологій, появою нових матеріалів і підвищенням вимог до відкритості культурної спадщини традиційна система збереження виявляє свої обмеження.

Однією з основних проблем традиційного підходу є зношеність матеріально-технічної бази музеїв. Багато фондосховищ в Україні не відповідають сучасним стандартам мікроклімату, мають застарілі системи вентиляції, опалення й освітлення. Унаслідок цього виникають коливання температури та вологості, що негативно впливають на стан експонатів, особливо паперових, текстильних і дерев'яних.

Недостатнє фінансування галузі обмежує можливості закупівлі сучасних матеріалів для збереження предметів — безкислотного паперу, архівних коробок, контейнерів для консервації, спеціальних меблів тощо. Це також знижує ефективність профілактичних заходів (дезінсекції, дезінфекції, оновлення пакувальних матеріалів).

Ще однією проблемою є дефіцит кваліфікованих кадрів — реставраторів, консерваторів і техніків, здатних працювати з новими технологіями й матеріалами. У більшості регіональних музеїв ці функції виконують наукові співробітники, які не завжди мають спеціальну реставраційну освіту.

Кліматичні зміни створюють нові ризики для збереження колекцій. Зростання вологості, часті перепади температур, підтоплення або надмірна сухість повітря спричиняють погіршення стану матеріалів — особливо органічних (дерева, тканини, шкіри). Традиційні методи збереження, засновані на стабільних мікрокліматичних параметрах, часто не враховують потреби адаптації до змін довкілля.

Також актуальними стають питання енергоефективності музейних будівель і екологічної безпеки використаних матеріалів у реставраційній та консерваційній діяльності. У традиційній практиці нерідко застосовувалися речовини, шкідливі для людини або навколишнього середовища (формальдегід, ртутні сполуки, агресивні розчинники), що потребує переосмислення на користь більш екологічних технологій.

Традиційна система збереження орієнтована переважно на фізичну охорону предметів, тоді як інформаційна складова часто залишається другорядною. У багатьох музеях досі ведуться паперові інвентарні книги, що ускладнює швидкий пошук інформації та підвищує ризик втрати даних.

Відсутність цифрових каталогів і баз даних обмежує доступ дослідників і громадськості до музейних колекцій, що знижує рівень наукової комунікації та популяризації спадщини. Традиційний підхід не завжди враховує потенціал оцифрування, 3D-сканування та віртуальної реконструкції, які дають змогу зберігати інформацію про предмети навіть у разі їх фізичного пошкодження.

У сучасних умовах, коли частина музейних колекцій може опинитися під загрозою через війну, стихійні лиха чи інші катастрофи, саме цифрове збереження стає важливою альтернативою традиційним методам.

Традиційна модель охорони фондів спирається на нормативну базу, створену на початку 2000-х років, яка нині потребує оновлення. Частина документів, зокрема Інструкція з обліку і зберігання музейних предметів (2007 р.), не враховує сучасних вимог цифрового обліку, нових технологій реставрації та зміни підходів до доступності фондів.

Відсутність єдиної державної програми цифрової консервації, стандартизованих методик зберігання електронних копій і механізмів фінансування інноваційних проектів ускладнює модернізацію музейної сфери. Це створює нормативний розрив між практикою та сучасними потребами музейної справи.

Традиційна система збереження часто сприймається як закрита, зорієнтована лише на фахівців, що суперечить сучасним уявленням про

відкритість і доступність культурної спадщини. Суспільство очікує, що музеї не лише зберігатимуть, а й активно комунікуватимуть свої колекції через виставки, публікації, освітні та цифрові платформи.

Однак розширення доступу до фондів створює нові ризики: збільшення навантаження на експонати, можливі пошкодження під час демонстрацій або транспортування. Таким чином, виникає необхідність пошуку балансу між відкритістю та безпекою збереження.

Подолання проблем традиційного підходу до збереження колекцій можливе лише через комплексну модернізацію музейної сфери. Це передбачає: оновлення матеріально-технічної бази фондосховищ; впровадження інформаційних технологій (електронних каталогів, цифрових архівів); розроблення нових нормативних документів, що враховують реалії XXI століття; підготовку фахівців із сучасними компетентностями у сфері консервації, цифрової архівації та управління ризиками.

Важливу роль відіграє також державна підтримка та міжнародна співпраця, зокрема участь у програмах ЮНЕСКО, ICOM, ICCROM, що надають можливості для обміну досвідом і доступу до новітніх методик збереження.

Традиційний підхід до збереження музейних колекцій, незважаючи на його фундаментальне значення, нині потребує суттєвого оновлення. Головними викликами залишаються обмежені ресурси, застаріла інфраструктура, нестача кваліфікованих кадрів, а також необхідність інтеграції цифрових технологій у процеси збереження.

Модернізація системи охорони фондів має базуватися на поєднанні класичних принципів консервації з інноваційними рішеннями — цифровим документуванням, екологічно безпечними матеріалами та відкритими формами доступу. Лише за умов такого балансу можна забезпечити довготривале існування музейних колекцій і водночас зробити їх частиною сучасного культурного простору

Традиційні методи збереження музейних предметів, що формувалися впродовж десятиліть, становлять основу діяльності більшості українських музеїв, зокрема й Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею. Вони передбачають стабільний температурно-вологісний режим, дотримання санітарно-гігієнічних вимог, використання консерваційних матеріалів, фізичний контроль за станом об'єктів. Однак сучасні реалії ставлять перед музейною практикою низку викликів, що зумовлюють необхідність переосмислення ефективності традиційних підходів.

Однією з головних проблем є матеріально-технічна застарілість засобів консервації та зберігання. Багато фондів Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею розміщено в умовах, що не завжди відповідають сучасним вимогам мікроклімату. Обмежені фінансові ресурси не дозволяють повною мірою впроваджувати системи автоматичного контролю вологості, температури чи рівня освітлення. Як наслідок, частина експонатів, особливо текстильних і паперових, зазнає поступової деградації.

Ще однією проблемою є дефіцит кваліфікованих кадрів у сфері реставрації. Традиційні методики, що застосовуються у музеї, спираються на досвід фахівців старшого покоління, однак відсутність молодих спеціалістів, які володіють сучасними технологіями, ускладнює оновлення підходів до збереження колекцій. Це створює ризик втрати наступності в реставраційній практиці та обмежує можливість впровадження інновацій.

Проблема документаційного супроводу збереження колекцій також є актуальною. Більшість облікових процесів у музеї ведеться в паперовому вигляді, що ускладнює швидкий доступ до інформації про стан експонатів, історію їхніх реставраційних втручань, умови експонування. Відсутність інтегрованої електронної бази даних знижує оперативність контролю за станом фондів і створює додаткові ризики втрати даних.

До викликів належить і вплив зовнішніх чинників – воєнних дій, економічної нестабільності, перебоїв в енергопостачанні. У цих умовах навіть підтримання базового рівня охорони й консервації колекцій потребує

додаткових ресурсів та організаційних зусиль. У періоди загострення безпекової ситуації перед працівниками музею постає завдання термінового переміщення, укриття або пакування предметів, що вимагає чітких алгоритмів дій і наявності відповідних матеріалів.

Таблиця 2.2.

Проблеми та виклики традиційного підходу до збереження музейних колекцій

№	Проблема/ виклик	Суть проблеми	Можливі наслідки для колекцій
1	Фізичне старіння матеріалів	Природні процеси руйнування паперу, текстилю, дерева, металу	Погіршення стану збереженості, втрата автентичності предметів
2	Обмежені фінансові ресурси	Недостатнє фінансування на обладнання, матеріали та реставрацію	Відкладення консерваційних заходів, зростання ризику пошкоджень
3	Застарілі умови зберігання	Недотримання оптимального температурно-вологісного режиму, освітлення	Деформація, корозія, біологічні ураження експонатів
4	Ручний облік фондів	Ведення паперової	Ризик втрати даних, складність

		документації без цифрових копій	доступу до інформації
5	Кадрові проблеми	Дефіцит фахівців з консервації та реставрації	Низька ефективність догляду за музейними предметами
6	Обмежений доступ до сучасних технологій	Невикористання цифрових систем моніторингу та контролю	Несвоєчасне виявлення змін стану колекцій
7	Підвищені ризики надзвичайних ситуацій	Пожежі, підтоплення, воєнні дії	Часткова або повна втрата музейних цінностей

Окремо варто зазначити етичний аспект традиційного підходу, який іноді зосереджується переважно на фізичному збереженні предмета, залишаючи поза увагою його інформаційну, культурну та контекстуальну цінність. Сучасна музейна практика наголошує на необхідності гармонізації збереження матеріальної й нематеріальної складових культурної спадщини, що вимагає оновлення теоретичних засад і методичних рекомендацій.

Отже, традиційна система збереження музейних колекцій у Центральноукраїнському обласному краєзнавчому музеї продовжує відігравати важливу роль, однак стикається з низкою викликів технічного, кадрового, фінансового та концептуального характеру. Подолання цих проблем потребує інтеграції сучасних цифрових технологій, залучення молодих фахівців, розробки стратегічних програм розвитку музейного фонду та активної співпраці з науковими і реставраційними центрами України.

Висновки до розділу 2. Аналіз традицій збереження музейних фондів Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею дає підстави стверджувати, що діяльність установи ґрунтується на поєднанні багаторічного професійного досвіду та усталених методик консервації, які сформувалися ще у ХХ столітті. Збереження автентичних підходів до догляду за експонатами, ведення фондової документації та дотримання вимог до умов зберігання є свідченням послідовності музейної практики і спадкоємності поколінь фахівців.

Водночас традиційна система збереження фондів має низку об'єктивних обмежень, зумовлених технічними, фінансовими та кадровими чинниками. Відсутність сучасного обладнання, систем кліматичного контролю, а також недостатня цифровізація фондового обліку ускладнюють підтримання оптимальних умов для довготривалого збереження об'єктів. Разом із тим, персонал музею демонструє високий рівень фахової компетентності та відповідальності, що дозволяє компенсувати частину цих недоліків за рахунок систематичного моніторингу стану предметів і превентивних заходів.

Традиції збереження музейних колекцій у Центральноукраїнському обласному краєзнавчому музеї виступають важливою складовою регіональної культурної спадщини. Вони забезпечують сталість музейної діяльності, формують професійні стандарти та визначають орієнтири для подальшого вдосконалення системи охорони фондів. Подальший розвиток практики збереження потребує інтеграції сучасних технологічних рішень і методів цифрової документації, що дозволить забезпечити не лише фізичну, а й інформаційну безпеку музейних об'єктів.

Отже, поєднання традиційних та інноваційних підходів є найефективнішою стратегією збереження музейних фондів у сучасних умовах, адже дозволяє не лише захистити предмети минулого, а й створити підґрунтя для їх подальшої наукової, освітньої та культурної репрезентації.

РОЗДІЛ 3

ІННОВАЦІЇ У ЗБЕРЕЖЕННІ МУЗЕЙНИХ ФОНДІВ

3.1. Сучасні технології та цифровізація музейних колекцій

Сучасний музейний простір перебуває на перетині традиційної консерваційної практики та цифрових технологій, що відкривають нові можливості для збереження, дослідження та популяризації колекцій. Цифровізація музейних фондів стає невід'ємною складовою стратегії управління культурною спадщиною, дозволяючи забезпечити не лише фізичну, а й інформаційну безпеку експонатів.

Однією з ключових складових цифровізації є створення електронних каталогів та баз даних. Вони дозволяють систематизувати інформацію про музейні предмети, включно з інвентарними даними, фотографіями, технічними описами, історією реставраційних втручань та науковими коментарями. Така система забезпечує швидкий доступ до даних для співробітників музею, науковців, студентів та широкої громадськості, водночас зменшуючи ризик втрати інформації.

Сучасні технології дозволяють створювати 3D-моделі експонатів, що дає змогу вивчати предмети без фізичного контакту, а також використовувати їх у віртуальних виставках. Це особливо важливо для унікальних та крихких об'єктів, доступ до яких у реальному середовищі обмежений. Віртуальні моделі також сприяють популяризації колекцій у цифровому просторі та залученню нових аудиторій.

Цифровізація відкриває нові форми комунікації з публікою через віртуальні виставки, інтерактивні екскурсії та мультимедійні ресурси. Музейні експонати стають доступними навіть для тих, хто не може відвідати музей фізично. В Україні цей підхід активно застосовується для популяризації регіональної культурної спадщини та залучення молоді до історико-культурної освіти.

Сучасні технології дозволяють не лише створювати цифрові копії експонатів, а й моніторити умови зберігання в реальному часі. Використання сенсорів вологості, температури, освітлення та датчиків руху забезпечує оперативний контроль стану колекцій. Інформація передається на центральний сервер, що дозволяє виявляти ризики руйнування та своєчасно реагувати на їх виникнення.

Впровадження цифрових технологій у музейну практику супроводжується низкою викликів. Це, зокрема: високі витрати на обладнання та програмне забезпечення; необхідність навчання персоналу новим методам обліку та обробки інформації; питання безпеки цифрових даних та захист авторських прав; потреба у стандартизації цифрових форматів та сумісності з іншими системами.

Таблиця 3.1.

Проблеми традиційного підходу та виклики цифровізації музейної діяльності

Аспект порівняння	Традиційний підхід до збереження колекцій	Впровадження цифрових технологій
Фінансові ресурси	Обмежене фінансування на фізичне зберігання та реставрацію	Висока вартість цифрового обладнання та програмного забезпечення
Облік фондів	Переважно паперова документація, ручний облік	Перехід до електронних баз даних, потреба в стандартизації
Кадрове забезпечення	Нестача реставраторів і фондкових фахівців	Потреба у працівниках із цифровими компетентностями
Матеріально-технічна база	Застарілі фондосховища та обладнання	Невідповідність наявної техніки сучасним ІТ-вимогам

Ризики збереження	Фізичне старіння матеріалів, вплив довкілля	Кіберзагрози, ризик втрати цифрових даних
Швидкість доступу до інформації	Обмежений і повільний доступ до фондів матеріалів	Оперативний доступ до цифрових колекцій
Реагування на надзвичайні ситуації	Високий ризик безповоротних втрат	Можливість резервного збереження даних
Інтеграція в науковий простір	Обмежена співпраця та локальний доступ	Розширення міжмузейної та міжнародної взаємодії
Організаційні виклики	Консервативність усталених практик	Опір персоналу процесам цифрових змін
Перспективи розвитку	Підтримка базового рівня збереження	Модернізація, популяризація та відкритість колекцій

Традиційний підхід забезпечує фізичне збереження музейних предметів, однак має обмежені можливості щодо доступності та оперативності обробки інформації. Цифрові технології, попри значні організаційні й фінансові виклики, відкривають нові перспективи для збереження, дослідження та популяризації музейних колекцій.

Цифровізація відкриває нові перспективи також і для Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею: створення інтерактивних платформ для освітніх програм; інтеграція колекцій до національних та міжнародних цифрових ресурсів; впровадження інноваційних методів консервації, заснованих на моніторингу та прогнозуванні стану предметів; розвиток дистанційних виставок та міжнародної співпраці.

Центральноукраїнський обласний краєзнавчий музей активно впроваджує сучасні технології для забезпечення збереження, обліку та популяризації своїх колекцій. Цифровізація фондів дозволяє підвищити ефективність роботи музейних працівників, забезпечити доступність культурної спадщини для науковців і громадськості, а також знизити ризики фізичного пошкодження експонатів.

У музеї запроваджено електронну систему обліку фондів, яка містить інформацію про інвентарні номери, технічні характеристики, історію надходження та реставраційні втручання кожного предмета. Електронна база дозволяє здійснювати швидкий пошук та облік експонатів, контролювати стан збереження колекцій, планувати виставкову діяльність та переміщення предметів між сховищами і експозиціями.

Цифрова система значно підвищує оперативність роботи фондового відділу та зменшує ризик втрати даних порівняно з традиційним паперовим обліком.

У рамках цифровізації колекцій здійснюється професійна фотозйомка експонатів, що дозволяє створювати електронні каталоги з високоякісними зображеннями. Для частини унікальних предметів застосовується відеофіксація, що забезпечує візуальний аналіз стану об'єктів та документування реставраційних процесів.

Музей активно використовує цифрові платформи для популяризації колекцій. Через офіційний вебсайт і соціальні мережі публікуються віртуальні виставки, інтерактивні екскурсії та тематичні матеріали, що дозволяє залучити відвідувачів з різних регіонів та країн. Такі проєкти значно розширюють доступ до культурної спадщини Кіровоградщини, зберігаючи при цьому фізичну цілісність експонатів.

Для частини археологічних, етнографічних та мистецьких предметів музею застосовується 3D-сканування, що дозволяє створювати тривимірні цифрові копії експонатів. Це відкриває нові можливості детального вивчення

об'єктів без фізичного контакту, створення віртуальних експозицій, використання моделей у наукових публікаціях та освітніх програмах.

3D-моделі забезпечують додатковий рівень збереження інформації про предмети, навіть у разі їх пошкодження.

Цифрові технології впроваджуються і в сферу контролю за мікрокліматом у фондосховищах. Використання сенсорів температури, вологості та освітлення дозволяє оперативно виявляти відхилення від нормативних показників; автоматично реєструвати дані для подальшого аналізу; зменшувати ризик пошкодження чутливих матеріалів.

Це особливо важливо для предметів паперових, текстильних, дерев'яних та органічних колекцій, що найбільш вразливі до коливань мікроклімату.

Попри значні переваги, цифровізація в Центральнотраїнському обласному краєзнавчому музеї стикається з певними проблемами: обмежене фінансування на закупівлю сучасного обладнання та програмного забезпечення; необхідність навчання персоналу новим цифровим методикам; потреба у стандартизації форматів даних для інтеграції з національними та міжнародними цифровими платформами.

Перспективи розвитку цифровізації фондів включають: розширення онлайн-доступу до колекцій через віртуальні виставки; інтеграцію з національними електронними каталогами музеїв; використання технологій доповненої та віртуальної реальності для освітніх програм і популяризації культурної спадщини.

Цифровізація та впровадження сучасних технологій у Центральнотраїнському обласному краєзнавчому музеї дозволяє поєднувати традиційні методи збереження колекцій із новітніми цифровими практиками. Електронний облік, 3D-моделювання, віртуальні виставки та системи моніторингу забезпечують підвищення ефективності фондової роботи, захист експонатів від фізичних та інформаційних ризиків, а також розширюють доступ до культурної спадщини для різних аудиторій. Подальший розвиток цифровізації вимагатиме постійного оновлення обладнання, навчання

персоналу та інтеграції цифрових ресурсів у національні й міжнародні платформи культурної спадщини.

Таким чином, сучасні технології та цифровізація стають невід'ємною частиною сучасної музейної практики, забезпечуючи поєднання традиційного фізичного збереження з інформаційною доступністю та ефективним управлінням колекціями. Порівняльний аналіз свідчить, що традиційні підходи до збереження музейних фондів Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею забезпечують базову стабільність і фізичну охорону колекцій. Водночас цифровізація, попри фінансові, кадрові та технічні виклики, створює умови для розширення доступу до музейної спадщини, підвищення ефективності наукової та просвітницької діяльності й інтеграції музею в сучасний інформаційний простір.

3.2. Новітні методи консервації та реставрації музейних експонатів

Сучасна музейна практика дедалі активніше інтегрує інноваційні технології та методи консервації, що поєднують традиційні підходи з новітніми досягненнями науки та техніки. Використання сучасних матеріалів і технологій дозволяє ефективніше зберігати експонати, знижувати ризики деградації та забезпечувати їх тривале існування.

До новітніх підходів належать фізико-хімічні методи консервації, що дозволяють стабілізувати матеріал без значного втручання в його структуру. Серед них: газова та вакуумна консервація, яка запобігає окисленню металів і органічних матеріалів; інфрачервона та ультразвукова обробка, що очищує предмети від забруднень та мікроорганізмів; біологічна стабілізація, застосування антибіотиків або ензимних препаратів для запобігання розвитку цвілі та грибків.

Ці методи дозволяють продовжити термін збереження предметів і мінімізувати ризик хімічного руйнування.

У реставрації та консервації застосовуються сучасні полімери, синтетичні смоли, безкислотні та нейтральні пакувальні матеріали, що

забезпечують довготривалу стабільність експонатів. Наприклад: полімерні гелі та смоли для заповнення тріщин у кераміці та камені, спеціальні консервуючі пасти для дерев'яних та тканинних предметів, безпечні для людини антикорозійні покриття для металевих об'єктів.

Використання таких матеріалів знижує негативний вплив традиційних хімічних речовин і підвищує безпеку для реставраторів.

Сучасна реставрація активно використовує лазерні методи обробки для очищення каменю, металу, кераміки та живописних поверхонь. Лазер дозволяє точково видаляти забруднення без механічного впливу на предмет.

Цифрові технології включають 3D-сканування для створення точних копій об'єктів перед реставрацією, моделювання втручань у спеціальних програмних середовищах, а також контроль стану матеріалів за допомогою сенсорів та візуалізаційних систем.

Новітні підходи передбачають не лише фізичну консервацію, а й цифрове документування всіх процесів реставрації. Це включає створення електронних журналів із фотодокументацією та 3D-моделями; ведення історії реставраційних втручань для кожного предмета; інтеграцію даних у загальну музейну інформаційну систему.

Таке документування забезпечує прозорість реставраційних процесів і наукову цінність для майбутніх досліджень.

Переваги сучасних методів консервації та реставрації: мінімізація фізичного втручання в структуру предмета; підвищення терміну збереження колекцій; можливість точного контролю стану експонатів; інтеграція з цифровими платформами та науковими базами даних.

Водночас існують виклики – високі витрати на обладнання та матеріали, потреба у спеціалізованих знаннях і навичках персоналу, необхідність стандартизації методик та процедур для забезпечення наукової достовірності втручань.

Таблиця 3.2.

Новітні методи консервації та реставрації музейних експонатів

№	Метод / технологія	Сфера застосування	Характеристика та переваги
1	Лазерне очищення	Камінь, метал, кераміка	Безконтактне видалення забруднень; мінімальний ризик пошкодження поверхні
2	Мікробіологічна консервація	Камінь, фрески, археологічні об'єкти	Використання спеціальних бактерій для усунення органічних нашарувань
3	Нанотехнологічні матеріали	Живопис, папір, текстиль	Зміцнення структури матеріалу на молекулярному рівні
4	3D-сканування та моделювання	Усі типи експонатів	Точна фіксація стану, створення цифрових копій
5	Інфрачервона та ультрафіолетова діагностика	Живопис, рукописи	Виявлення прихованих пошкоджень і попередніх втручань

6	Кріоконсервація	Органічні матеріали	Зупинка біологічних процесів без хімічного впливу
7	Безкисневе середовище	Папір, текстиль, метал	Захист від окислення та біопошкоджень
8	Цифрова реставрація	Фотографії, графіка, документи	Відновлення вигляду без втручання в оригінал
9	Моніторинг із сенсорними системами	Фондосховища	Постійний контроль температури та вологості
10	Біоцидні матеріали нового покоління	Дерево, тканини	Екологічні засоби захисту від грибків і шкідників

Подальший розвиток новітніх методів консервації та реставрації в Україні, на нашу думку, передбачає активне впровадження інноваційних матеріалів і технологій; навчання реставраторів сучасним методикам та цифровим інструментам; інтеграцію фізичних і цифрових методів у комплексні системи збереження; участь у міжнародних програмах обміну досвідом та впровадження європейських стандартів реставраційної практики.

Таким чином, новітні методи консервації та реставрації поєднують традиційні принципи збереження з передовими технологіями, що дозволяє максимально ефективно зберігати культурну спадщину та забезпечувати її доступність для наукових, освітніх і публічних потреб.

Центральноукраїнський обласний краєзнавчий музей активно впроваджує сучасні методи консервації та реставрації, поєднуючи традиційні підходи з новітніми технологіями. Це дозволяє забезпечувати довготривале збереження колекцій, підвищувати наукову цінність експонатів та розширювати доступ до культурної спадщини.

У музеї застосовуються сучасні консерваційні матеріали, які не шкодять предметам і забезпечують стабільність довкілля для експонатів. Серед них безкислотні коробки та пакувальні матеріали для паперових і текстильних експонатів; спеціальні полімерні смоли та гелі для стабілізації дерев'яних, кам'яних і керамічних об'єктів; безпечні антикорозійні покриття для металевих колекцій.

Такі матеріали дозволяють значно зменшити ризик фізичного та хімічного пошкодження предметів і підвищують безпеку праці реставраторів.

Для очищення та стабілізації експонатів у музеї застосовуються ультразвукова та інфрачервона обробка, яка ефективно видаляє забруднення без механічного впливу; газова та вакуумна консервація для металевих і органічних матеріалів, що запобігає окисленню та гниттю; контроль за станом матеріалів за допомогою сучасних аналітичних приладів (спектрометри, мікроскопи, датчики вологості).

Це дозволяє підтримувати оптимальні умови для довготривалого збереження колекцій.

Музей активно впроваджує 3D-сканування та цифрове моделювання для планування реставраційних втручань. Перед початком робіт створюються тривимірні моделі об'єктів, що дозволяє точно оцінити стан предмета, змоделювати процеси відновлення без ризику пошкодження оригіналу, документувати реставраційні дії для наукового та інформаційного супроводу.

Для очищення деяких археологічних, художніх та етнографічних предметів застосовується лазерне очищення, яке забезпечує точкове видалення забруднень і нашарувань, збереження первісної структури матеріалу та мінімізацію фізичного впливу на об'єкт.

У музеї ведеться електронний журнал реставраційних робіт, який включає фотографії, 3D-моделі, хімічні та фізичні характеристики матеріалів. Такий підхід забезпечує прозорість процесів і дозволяє зберігати інформацію для майбутніх поколінь реставраторів та науковців.

Попри впровадження новітніх технологій, музей стикається з певними труднощами, а зокрема: обмежене фінансування на закупівлю високотехнологічного обладнання; необхідність підвищення кваліфікації персоналу у сфері цифрових і фізико-хімічних методів; потреба у стандартизації методик для інтеграції результатів реставрації з національними та міжнародними базами даних.

Перспективи розвитку включають розширення цифрового моніторингу стану колекцій, активне використання 3D-технологій та інтеграцію новітніх методів у комплексну систему збереження фондів музею.

3.3. Збереження музейних фондів у період воєнного стану

Воєнний стан створює для музейних установ надзвичайні умови функціонування та істотно підвищує ризики втрати культурної спадщини. У цей період збереження музейних фондів набуває особливого значення, оскільки музейні предмети стають вразливими до фізичного знищення, пошкодження або незаконного переміщення. Основними загрозами для фондів є ракетні обстріли, пожежі, підтоплення, перебої з електропостачанням, а також обмежені можливості для проведення планових консерваційно-реставраційних робіт.

В умовах воєнного стану традиційні підходи до збереження музейних колекцій трансформуються відповідно до принципів кризового менеджменту. Пріоритетним завданням стає забезпечення фізичної безпеки музейних предметів, що передбачає їх переміщення у захищені фондосховища, використання тимчасових укриттів, спеціального пакування та ізоляції експонатів. Особлива увага приділяється унікальним і найбільш цінним предметам, які формують ядро музейних колекцій.

Важливу роль у збереженні фондів у період воєнного стану відіграє фондово-облікова документація. У разі втрати або пошкодження музейних предметів саме облікові документи, фотофіксація та цифрові копії слугують основою для їх ідентифікації та подальшого відновлення. Тому актуалізується потреба в оцифруванні інвентарних книг, створенні електронних баз даних та резервному збереженні інформації на зовнішніх носіях або у хмарних сховищах.

Не менш значущим аспектом є організація належних умов зберігання фондів за обмежених ресурсів. Перебої з опаленням, вентиляцією та електропостачанням негативно впливають на температурно-вологісний режим у фондосховищах. У зв'язку з цим музейні працівники вимушені застосовувати адаптивні методи контролю мікроклімату, використовуючи автономні прилади вимірювання та спрощені способи стабілізації умов зберігання.

У період воєнного стану зростає значення міжінституційної співпраці. Музеї активно взаємодіють з органами державної влади, місцевого самоврядування, громадськими організаціями та міжнародними культурними інституціями. Така співпраця сприяє обміну досвідом, залученню гуманітарної допомоги, спеціального обладнання та матеріалів для збереження музейних фондів.

Таким чином, збереження музейних фондів у період воєнного стану є комплексним процесом, що поєднує традиційні музейні практики з елементами антикризового управління та цифрових технологій. Досвід українських музеїв, зокрема регіональних краєзнавчих установ, засвідчує необхідність гнучких підходів, стратегічного планування та посилення ролі цифрових ресурсів у збереженні культурної спадщини для майбутніх поколінь.

Воєнний стан створює надзвичайно складні умови для функціонування музейних установ, зокрема регіональних краєзнавчих музеїв, таких як Центральноукраїнський обласний краєзнавчий музей (ЦОКМ). У цей період

підвищується ризик фізичного знищення, пошкодження або незаконного переміщення музейних предметів, що особливо актуально для унікальних археологічних, етнографічних та історичних колекцій музею. Основними загрозами для фондів ЦОКМ є обстріли, пожежі, перебої з електропостачанням, а також обмежена можливість проведення планових реставраційних та консерваційних робіт.

Для запобігання загрозам музеї використовується комплекс заходів, а саме:

Рис. 3.1. Заходи Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею у період воєнного стану

Для забезпечення збереження колекцій у воєнний період музей використовує комбінований підхід: поєднання традиційних методів

консервації з кризовим управлінням та цифровими технологіями. В умовах підвищеного ризику пріоритет надається переміщенню найбільш цінних експонатів до захищених фондосховищ та тимчасових укриттів, застосуванню спеціального пакування та ізоляції предметів. Зокрема, увага концентрується на археологічних знахідках, нумізматичних колекціях і цінних етнографічних експонатах, що формують ядро музейного зібрання.

Особливу роль відіграє фондово-облікова документація ЦОКМ. В умовах воєнного стану на перший план виходить оцифрування інвентарних книг, фотографування експонатів та створення електронних баз даних, що дозволяє забезпечити резервне збереження інформації. Це особливо важливо для унікальних предметів, які не підлягають відтворенню.

Збереження фондів за обмежених ресурсів також передбачає адаптивні методи контролю мікроклімату. Працівники ЦОКМ використовують автономні прилади для контролю температури та вологості, тимчасові засоби утеплення та вентиляції, а також спеціальні пакувальні матеріали, що дозволяють мінімізувати негативний вплив нестабільного температурно-вологісного режиму на експонати.

В умовах воєнного стану ЦОКМ активно співпрацює з органами місцевої влади, громадськими організаціями та іншими культурними установами. Така взаємодія забезпечує доступ до гуманітарної допомоги, спеціального обладнання, матеріалів для збереження фондів, а також сприяє обміну досвідом і впровадженню новітніх методів консервації.

3.4. Інтеграція фондів у національні та міжнародні інформаційні системи

Сучасна музейна практика передбачає не лише фізичне та цифрове збереження експонатів, а й їхню інформаційну інтеграцію у національні та міжнародні системи. Це дозволяє забезпечити доступність колекцій для науковців, освітян та широкої громадськості, сприяє обміну знаннями та підвищує престиж музею на міжнародному рівні.

Центральноукраїнський обласний краєзнавчий музей активно працює над включенням своїх фондів до національних цифрових платформ, таких як: Єдина національна музейна інформаційна система України; Національний електронний каталог культурної спадщини; інші спеціалізовані державні та регіональні реєстри.

Інтеграція передбачає стандартизоване внесення даних про експонати, їхніх характеристик, історії реставрації та фотографічного документування. Це дозволяє підвищити доступність інформації для наукового та освітнього використання; забезпечити узгодженість даних з іншими музеями та культурними установами; контролювати стан фондів через централізовані бази даних.

Музей також здійснює кроки щодо інтеграції у міжнародні музейні та наукові платформи, що дозволяє брати участь у спільних дослідницьких проєктах; робити колекції доступними для глобальної аудиторії; підвищувати видимість української культурної спадщини на світовій арені.

Інтеграція музейних фондів у національні та міжнародні системи дає змогу забезпечити збереження інформації про колекції на довгостроковий період; стандартизувати документацію та полегшити обмін даними з іншими музеями; підтримувати наукові дослідження на регіональному та міжнародному рівні; залучати нові аудиторії та популяризувати культурну спадщину.

Серед основних викликів інтеграції: необхідність адаптації музейних даних до міжнародних стандартів; обмежене фінансування для підтримки технічної інфраструктури; потреба у навчанні персоналу цифровим методам обліку та управління даними.

Перспективи розвитку включають: розширення кількості експонатів, представлених у міжнародних базах; активну участь у спільних наукових та освітніх проєктах; застосування новітніх технологій для забезпечення сумісності даних та оперативного доступу до колекцій.

Цифровізація музейних фондів дозволяє не лише зберігати та обліковувати експонати, а й активно інтегрувати їх у національні та міжнародні інформаційні системи, що значно розширює доступ до культурної спадщини та сприяє науковому обміну.

Центральноукраїнський обласний краєзнавчий музей здійснює системну роботу щодо включення колекцій у національні цифрові ресурси, серед яких Єдина національна музейна інформаційна система України, що дозволяє стандартизувати дані про експонати та забезпечити їх облік у єдиному реєстрі. Ще одним таким реєстром є Національний електронний каталог культурної спадщини, що забезпечує доступ науковців та громадськості до даних про об'єкти культурної спадщини.

Включення фондів до цих систем дозволяє підвищити оперативність доступу до інформації, забезпечити узгодженість облікових даних та сприяти більш ефективному управлінню музейними ресурсами.

Для підвищення видимості регіональної культурної спадщини та участі у глобальних дослідженнях музей активно співпрацює з міжнародними платформами.

Інтеграція у міжнародні системи дозволяє музейним колекціям брати участь у спільних дослідженнях, обмінюватися даними з іншими установами та популяризувати культурну спадщину України на світовому рівні.

Інтеграція фондів Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею у національні та міжнародні системи забезпечує значимі перспективи та характеризується сукупністю викликів, що потребують свого вирішення:

Таблиця 3. 3.

Перспективи та проблеми інтеграції фондів Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею у національні та міжнародні системи

Виклики	Перспективи
---------	-------------

необхідність адаптації локальної документації до міжнародних стандартів;	стандартизація та уніфікація музейної документації;
обмежені фінансові ресурси на підтримку цифрової інфраструктури;	науковий та освітній доступ до колекцій;
потребу у навчанні персоналу сучасним методам роботи з цифровими даними.	можливість участі у міжнародних проєктах і виставках;
	підвищення престижу музею та популяризацію регіональної культурної спадщини.

Перспективи розвитку також включають розширення обсягу фондів, представлених у цифровому форматі, активну участь у міжнародних дослідницьких та освітніх проєктах, а також впровадження інноваційних цифрових інструментів для інтегрованого управління колекціями.

Отож зауважимо, що, попри наявні виклики, перспективи інтеграції фондів Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею у національні та міжнародні системи є досить вагомими.

3.5. Рекомендації щодо підвищення ефективності збереження музейних фондів на прикладі Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею

На основі аналізу традиційних та сучасних методів збереження фондів Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею можна сформулювати низку рекомендацій, які сприятимуть підвищенню ефективності охорони та управління колекціями.

Модернізація фондового господарства

1. Впровадження сучасних систем контролю мікроклімату в сховищах і експозиційних залах, що включають автоматичний моніторинг температури, вологості та освітлення.

2. Оновлення обладнання для консервації та реставрації, використання сучасних матеріалів, що мінімізують ризик руйнування предметів.

3. Регулярний аудит стану фондів з використанням фізико-хімічних методів контролю, цифрового моніторингу та сучасної аналітики.

Цифровізація та облік колекцій

1. Розширення електронного обліку фондів, включно з детальною інформацією про стан предметів, історію реставраційних втручань та фотографічні/3D-документації.

2. Інтеграція фондів у національні та міжнародні інформаційні системи, що підвищить доступність колекцій для науковців та громадськості.

3. Створення внутрішньої цифрової платформи для обліку та моніторингу стану експонатів у реальному часі.

Підвищення кваліфікації персоналу

1. Регулярне навчання фахівців сучасним методам консервації, реставрації та цифровізації фондів.

2. Залучення молодих спеціалістів для поєднання традиційного досвіду та інноваційних підходів.

3. Обмін досвідом з іншими музеями України та міжнародними реставраційними центрами.

Превентивні заходи та охорона фондів

1. Впровадження комплексної системи превентивної консервації, що включає регулярне очищення, профілактичне обстеження та запобігання шкідливим впливам.

2. Оптимізація умов експонування предметів, зокрема обмеження прямого сонячного світла та використання захисних покриттів.

3. Розробка планів дій на випадок надзвичайних ситуацій (пожежі, затоплення, воєнні загрози), що забезпечить оперативну евакуацію або укриття експонатів.

Науково-просвітницький аспект

1. Використання цифрових технологій для створення віртуальних виставок та освітніх програм, що знижує ризик пошкодження фізичних експонатів.
2. Поширення наукової інформації про методи збереження та реставрації через публікації, конференції та онлайн-платформи.
3. Залучення громади та волонтерів до програм підтримки музею та охорони його фондів.

Рис.3.2. Перспективи розвитку збереження фондів Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею

Впровадження цих рекомендацій дозволить Центральноукраїнському обласному краєзнавчому музею поєднувати традиційні методи збереження з

новітніми технологіями, підвищити ефективність охорони колекцій, забезпечити їх доступність для науковців і громадськості та створити умови для сталого розвитку музейної діяльності.

Висновки до розділу 3. Аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку системи збереження музейних фондів Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею дозволяє зробити кілька ключових висновків.

1. Поєднання традиційних та новітніх методів консервації і реставрації забезпечує комплексний підхід до збереження експонатів. Традиційні практики, перевірені десятиліттями, разом із сучасними технологіями створюють ефективну систему охорони колекцій.

2. Цифровізація фондів та впровадження сучасних технологій (3D-сканування, електронні бази даних, цифрове документування реставраційних процесів) значно підвищують ефективність обліку, моніторингу та управління колекціями, одночасно зменшуючи фізичне навантаження на експонати.

3. Інтеграція фондів у національні та міжнародні інформаційні системи відкриває нові перспективи для наукових досліджень, освітніх програм та популяризації регіональної культурної спадщини. Вона дозволяє забезпечити доступність музейних колекцій для широкої аудиторії та сприяє міжнародній співпраці.

4. Кадровий та освітній аспект залишається ключовим чинником ефективності збереження фондів. Підвищення кваліфікації персоналу, навчання новим технологіям та інтеграція молодих фахівців сприяють розвитку сталих професійних стандартів у музейній практиці.

5. Впровадження превентивних заходів і систем моніторингу дозволяє своєчасно реагувати на загрози руйнування та забезпечує тривале збереження унікальних експонатів, що особливо актуально в умовах сучасних викликів, включно з природними та техногенними ризиками.

6. Збереження музейних фондів Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею у період воєнного стану є комплексним процесом, що

поєднує традиційні музейні практики, адаптивні заходи кризового управління та сучасні цифрові технології. Дотримання таких підходів забезпечує збереження історико-культурної спадщини регіону та передбачає її передачу наступним поколінням.

Отже, перспективи збереження музейних фондів Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею ґрунтуються на комплексній інтеграції традиційного досвіду та сучасних технологій, що забезпечує надійне збереження колекцій, доступність їх для наукової, освітньої та культурної діяльності, а також розвиток музею як сучасного науково-культурного центру.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження з проблематики збереження музейних фондів, із фокусом на практику Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею, дозволяє зробити такі висновки:

1. Історіографія та наукові джерела свідчать про багатий досвід дослідження методів збереження музейних колекцій як у національному, так і у світовому контексті. Сучасні підходи до охорони фондів базуються на поєднанні традиційних методів консервації та реставрації з інноваційними технологіями, що підвищує ефективність збереження культурної спадщини.

2. Традиційні методи консервації та реставрації у Центральноукраїнському обласному краєзнавчому музеї включають фізико-хімічну обробку, використання стабілізуючих матеріалів, контроль умов зберігання та організаційні заходи щодо охорони фондів. Ці методи залишаються важливими для забезпечення довготривалого збереження експонатів та підтримання їх історико-культурної цінності.

3. Сучасні технології та цифровізація колекцій музею дозволяють створювати електронні каталоги, цифрові 3D-моделі експонатів, інтегрувати фонди у національні та міжнародні інформаційні системи, а також впроваджувати дистанційний доступ через віртуальні виставки. Ці інновації сприяють підвищенню доступності музейних ресурсів, наукової обізнаності та популяризації культурної спадщини.

4. Перспективи розвитку збереження фондів Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею пов'язані з інтеграцією традиційних та новітніх методів, розширенням цифрового моніторингу, застосуванням сучасних матеріалів та технологій консервації, а також підвищенням кваліфікації персоналу. Впровадження превентивних заходів, стандартизація документації та участь у міжнародних проектах відкривають нові можливості для ефективного управління музейними колекціями.

5. Комплексний аналіз демонструє, що поєднання традиційного досвіду та інноваційних підходів забезпечує збалансовану стратегію збереження фондів, яка дозволяє підтримувати фізичну цілісність експонатів, забезпечувати їх наукову, освітню та культурну доступність і формувати умови для сталого розвитку музею як сучасного науково-культурного центру.

Таким чином, дослідження підтвердило доцільність комплексного підходу до збереження музейних фондів, де поєднання традиційних методів, сучасних технологій та цифровізації створює ефективну систему охорони культурної спадщини, що відповідає вимогам сучасності та забезпечує перспективи її розвитку на регіональному та національному рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Банах В. М. Музейні інновації та інтерактивність у теорії та практиці музейної справи. *Historical and Cultural Studies*. 2016, № 1. Vol. 3. P. 1–5. 3.2.5.
2. Бевз, Т., Василевська, Т. Музейні практики як інструмент формування національної ідентичності та суспільної консолідації. *Політичні дослідження*. 2025. № 1. С. 116–136.
3. Беннет, Т. *Народження музею: історія, теорія, політика*; пер. з англ. Київ, 2020. 320 с.
4. Бокотей А. А. Інноваційні впровадження в природничих музеях Швейцарії та Австрії. *Наукові записки Державного природознавчого музею*. Львів. 2014. Вип. 30 С. 41–50.
5. Бондарець О.В. Музеї: збереження спадщини, осмислення минулого, формування ідентичності. *Наук. зап. НаУКМА. Історія і теорія культури*. 2021. Т.4. С.106–112. DOI: <https://doi.org/10.18523/2617-8907.2021.4.106-112>
6. Василевська, Т., Бевз, Т. Конструювання політики національної пам'яті: ідеї, смисли, акценти. *Політичні дослідження*. 2024. № 1. С. 135–158.
7. Вербицька П. В., Пасічник Р. Е. Музей як комунікативний та освітній простір: *навчальний посібник*. Львів: Львівська політехніка, 2017. 232 с.
8. Вербицька П. Еволюція образу «іншого» в європейських етнографічних музеях у контексті деколонізації. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку* : наук. зб. Рівне : РДГУ, 2024. Вип. 48. С. 334–340.
9. Віртуальні музеї світу URL : <http://www.googleartproject.com>
10. Вісник Національної академії державного управління при Президенті України. Серія : Державне управління. 2021. № 2. С. 84-90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnaddy_2021_2_13

11. Гаврилюк, С. В. Інтеграція музеїв в освітній процес: світові та українські практики Волинський музейний вісник. Луцьк, 2024. Вип. 14. С. 3–8.

12. Гаврилюк С. В., Надольська В. В. Трансформація музейного світу у ХХІ ст.: міжнародний та український досвід. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2022. Вип. 57. Том 1. С. 41–49.

13. Гайда Л.А. Музейна педагогіка: пошук оптимальної моделі. URL : <http://pedagogy.lnu.edu.ua/departments/pedagogika/museum/articles/09.pdf>

14. Гоцуляк В.В. Музеєзнавство. *Всесвітня історія і історична наука, історія України, історіографія, архівознавство: Термінологічний, понятійний словник-довідник*: Навчальний посібник. Черкаси: видавець ФОП Гордієнко Є.І., 2015. 616 с.

15. Грушева Т. Матеріали музеїв на уроках історії: український досвід. Педагогічні науки та освіта. 2022. Вип. XL – XLI. С. 40–47.

16. Довідник про сайти музеїв усього світу. URL :<http://supercook.ru/spr-01-mus.html>

17. Дубровіна Л., Киридон А., Матяш І. Архіви, бібліотеки, музеї – джерельна основа національної пам'яті, культурної спадщини України. *Бібліотечний вісник: Науково-теоретичний журнал*. 2017. № 1 (237). С. 3 – 10.

18. Закон України «Про музеї та музейну справу» (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

19. Закон України «Про охорону культурної спадщини» (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>.

20. Закон України «Про затвердження Порядку обліку музейних предметів в електронній формі» (зі змінами) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1478-16#Text>.

21. Звіт про роботу Кіровоградського обласного краєзнавчого музею, його відділів та філій за 2023 р.
22. Звіт про роботу Кіровоградського обласного краєзнавчого музею, його відділів та філій за 2024 р.
23. Кадол О. М. (2025). Роль музеїв у збереженні культурної спадщини України в умовах воєнних викликів. *Філософія та управління*, (1(5), 51–58. <https://doi.org/10.70651/3041-248X/2025.1.06>
24. Караманов О. В. Музейна педагогіка у системі сучасної освітньої парадигми та поширення наукових знань. Музейна педагогіка в науковій освіті : збірник тез доповідей учасників I Всеукраїнської науково-практичної конференції. Біла Церква : Авторитет. 2019. URL: [https:// undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/zbirnyk_tez_myz_ped.pdf](https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/zbirnyk_tez_myz_ped.pdf)
25. Кармаз М., Гомотюк А., Писарчук О. Музейна педагогіка як форма презентації та актуалізації освітньо-культурної спадщини. *Наук. вісник Вінницької акад. безперервної освіти. Серія «Педагогіка. Психологія»*, 2025. Вип. 7. С. 80–88.
26. Ключко, Ю. М. (2018). Креативність як складова розвитку музейної комунікації. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, (1), 266–274. <https://doi.org/10.31866/2616-745x.1.2018.142010>
27. Комова, О. С. Музейна спадщина в умовах війни: історія та сучасні українські реалії. URL: <http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/5245/%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
28. Кузнецова, Л. (2023). Музеї України в умовах російської збройної агресії. *Питання культурології*, (42), 182–194. URL: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.42.2023.293774>
29. Культурна спадщина у воєнному конфлікті: міжнародний досвід другої половини ХХ – початку ХХІ ст. та українська дійсність. *Український історичний журнал*. 2022. 4. С. 159–174.

30. Лавренко В.С. Практичне музеєзнавство. Дніпро: Ліра, 2023. 116 с.
31. Лебідь Т. Цифрові технології в презентації музейних колекцій: досвід та перспективи застосування у музейній педагогіці. *Гуманітарні студії: історія та педагогіка*, 2024. С.161–175.
32. Лелик М. Б. Оцифрування культурної спадщини та цифрові мистецькі проекти: до питання діджиталізації в Україні. 2019. URL: https://nlu.org.ua/storage/files/Infocentr/Tematch_ogliadi/2019/Digital19.pdf
33. Лисюк, Т. В., Терещук, О. С., Білецький, Ю. В. *Особливості діяльності музеїв України в умовах війни. Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі*: колективна монографія / за ред. Л. Ю. Матвійчук, Ю. М. Барського, М. І. Лепкого. Вид. 9. Луцьк, 2023. С. 232–257.
34. Маньковська Р. В. Сучасні музейні комунікації та перспективи їх розвитку. *Краєзнавство*. 2013 № 3. С. 75–84.
35. Марко Кропивницький: як театральний корифей творив національний дух України. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/teatr-koryfeiv-marko-kropyvnytskii/30630576.html>
36. Мельник А.В., Качаровський Р.Є., Єрко І.В., Мельник Н.В. Музеї як детермінанти розвитку туризму в умовах децентралізації. *Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі*: колективна монографія / за наук. ред. Л. Ю. Матвійчук, Ю. М. Барського, М. І. Лепкого. 8 вид. Луцьк, 2022. С. 260–280.
37. *Музейна педагогіка в науковій освіті: монографія* / Ред. кол.: С. Довгий, О. Топузов, В. Бітаєв та ін. За наук. ред. С. Довгого. Київ : Національний центр «Мала академія наук», 2020. 334 с.
38. *Музеї майбутнього: сім арт-інституцій, у яких є чого повчитися*. URL: <https://www.culturepartnership.eu/ua/article/museums-of-the-future>

39. Надольська, В., & Гаврилюк, С. (2025). Глокалізація і розвиток музейництва в Україні. *Українська культура : минуле, сучасне, шляхи розвитку*, (50), 492–499. URL: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.50.1005>
40. Надольська В. В. Установи музейного типу в сучасному музейному просторі. *Волинський музейний вісник: Наук. зб.: Вип. 14*. Луцьк : ПП «Волин. друк.», 2024. С.9–14
41. Норріс Л., Тісдейл Р. Креативність у музейній практиці / пер. з англ. А. Коструби, Г. Кузьо, О. Омельчук, Є. Червоного. Київ : Чередниченко А. М., 2017. 192 с.
42. Орищук В.В. Напрями цифрового розвитку у сфері музейної справи.
43. Офіційний веб-сайт Центральноукраїнського обласного краєзнавчого музею. URL: <https://kokm.kr.ua/>
44. Офіційний веб-сайт Меморіального музею М. Л. Кропивницького. URL: <https://kokm.kr.ua/kropyvnytsky-memorial-museum>
45. Пантелейчук І.В. Трансформація музею як соціокультурного інституту. Київ: [б.в.], 2016. 215 с.
46. Передрій І., Білан Н. Сучасна музейна комунікація в Україні та світі: стан і перспективи розвитку. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2018. № 2. С. 72 – 79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2018_2_12
47. Рожко В. М. Національна музейна політика: засади наукової діяльності музейних інституцій. URL:<http://www.prostir.museum/ua/post/37778>
48. Розгон О. В. Концептуальні аспекти цифровізації культурних цінностей в сфері музейної справи. Правове забезпечення віртуалізації інфраструктури національної економіки України : монографія [О. В. Шаповалова, Л. С. Шевченко, А. В. Стріжкова та ін.] ; за ред. С. В. Глібка, А. В. Стріжкової. Харків : НДІ прав, забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2019. С. 148–166.
49. Руденко С.Б. Музей як технологія. Київ : Ліра-К, 2021. 436 с.

50. Словник-довідник термінології музейництва / Р.Микульчак, П.Слободян, Є.Діденко, Т.Рак; Нац. Ун-т «Львівська політехніка». Л.: Вид-во Львівської політехніки, 2012. 126 с.

51. Сучков Д., Красненко О. Інтерактивність та імерсійність сучасних культурних практик: аудиторія музею як співавтор. Вісник Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв, 2025. № 1. С. 159–164

52. У Центральноукраїнському обласному краєзнавчому музеї з'явився інноваційний інтерактивний простір для людей з інвалідністю. URL: <https://mcsc.gov.ua/news/u-czentralnoukrayinskomu-oblasnomu-krayeznavchomu-muzeyi-z-yav-yv-s-y-a-innovacziynuj-interaktyvnyj-prostir-dlya-lyudej-z-invalidnistyu/>

53. Фесенко Г.Г. Роль музеїв у формуванні культурного простору України. URL : <https://www.kpi.kharkov.ua/archive/Conferences/>

54. Червінська І. Музейна педагогіка як інструмент взаємодії закладів освіти і музеїв у сучасному соціокультурному просторі. Освітні обрії. 2019. № 2 (49). URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/obrii/article/view/2327/281>

55. Чибирак С. В., Мірошніченко-Гусак Л. А. Збереження, інтерпретація та популяризація музеями культурної спадщини (на прикладі Естонського національного музею). Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку : наук. зб.Рівне : РДГУ, 2023. Вип. 47. С. 106–111

56. Як змінилася будівля Театру корифеїв за 150 років. URL :https://gre4ka.info/statti/yak-zminylasya-budivlya-teatru-koryfeyiv-za-150-rokiv/?utm_source=chatgpt.com.

ДОДАТКИ

Додаток А

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Заступник директора
обласного краєзнавчого
музею**

_____ **П. РИБАЛКО**

«__» _____ 2024 р.

Звіт

**про роботу Кіровоградського обласного краєзнавчого музею, його
відділів та філій за 2023 р.**

**Перелік виставок
(науково-експозиційна діяльність)**

№ п/п	Назва	Місце експонування	Дата проведення
1.	«Кіровоградська наступальна операція», до 78-й річниці вигнання нацистських загарбників з Кіровоградщини	Відділ історії Маршанін А.В.	06.01
2.	«З історії формування території Кіровоградської області»	Відділ історії Шевченко Б.Л.	10.01
3.	«Заповідник – музей І.К. Тобілевича (Карпенка-Карого) Хутір Надія взимку», віртуальна виставка – промоушен	Facebook Кравченко Т.С	16.01
4.	«100 років боротьби. Українська революція 1917 – 1921» до Дня соборності України	Відділ історії Мілютін С.Ю.	17.01
5.	«Водохреще – Йордан – Богоявлення» - про історію, традиції, звичаї та народні обряди	Facebook Забабуріна А.А.	19.01
6.	«100 років боротьби. Українська революція 1917–1921 рр.»	Відділ історії Мілютін С.Ю.	26.01
7.	Фотовиставка «Афган – біль радянських солдат»	Відділ історії Маршанін А.В.	15.02
8.	«Сторінками історичної пам'яті. Меморіальний музей Кропивницького – пам'ятка історії та культури» (до Міжнародного дня пам'яток і визначних місць)	Facebook Бабенко Б.О.	19.04
9.	«Традиції святкування Великодня»	Facebook Забабуріна А.А.	23.04
10.	«Чорнобиль – наш біль» до 36-х роковин Чорнобильської катастрофи	Facebook Саванчук С.В.	26.04
11.	До 85-ї річниці заснування Національного заслуженого академічного ансамблю танцю України імені Павла Вірського	Facebook Чонтай О. М., Листопад Д.О.	29.04
12.	«Воєнні злочини російської армії в Україні»	Відділ історії Пархомчук В.О., Забабуріна А.А., Мороз В.В., Маршанін А.В.	10.05

13.	«Українська вишивка – генетичний код нації» до Дня вишиванки. Виставка вишитих картин авторства львівського вишивальника Леоніда Добродняка	Відділ історії Пархомчук В.О., Забабуріна А.А.	19.05
14.	«Вишиті скарби Хутора Надія» до Дня вишиванки	Facebook Кравченко Т.С., Савіцька А.А.	
15.	«Весняні барви Хутора Надія»	Facebook Кравченко Т.С.	20.05
16.	Виставка історичних фотографій та предметів народного побуту «Хата моя, біла хата...» із зібрання колекціонера Володимира Нагорного	Відділ історії Пархомчук В.О., Забабуріна А.А., Мороз В.В., Маршанін А.В.	01.06
17.	«Дрібнички» - виставка з зібрання колишньої викладачки ЦНТУ, мандрівниці Лариси Лебедевої	Відділ фондів Рибалко П.П., Грицайова З.М., Король О.В., Чудінович Н.Г.	16.06
18.	«Демократичні традиції в Україні» до 26-ї річниці прийняття Конституції України	Відділ історії Мороз В.В., Маршанін А.В.	28.06
19.	«Архітектор. Геральдист. Громадянин» – про відомого кіровоградського архітектора та геральдиста Віталія Єфремовича Кривенка	Відділ фондів Рибалко П.П., Грицайова З.М., Король О.В., Чудінович Н.Г.	01.07
20.	Фотовиставка «Володимир Винниченко. Скрижалі української революції»	Facebook Пархомчук В.О., Забабуріна А.А.	27.07
21.	Віртуальна фотовиставка до 50-ї річниці перемоги заслуженого ансамблю народного танцю України «Ятрань» на Міжнародному фестивалі в угорському місті Сегеді	Facebook Чонтай О.М., Листопад Д.О.	22.08
22.	Стаціонарна виставка «Мене не люблять, бо люблю Вітчизну вірно я свою» до 95-річчя від дня народження українського прозаїка і літературознавця, члена Спілки письменників України М.К. Смоленчука	Заповідник-музей Хутір Надія І.К. Тобілевича (Карпенко-Карого) Кравченко Т.С. Савіцька А.А. Мороз В.В.	24.02

Перелік заходів

	Назва	Місце проведення	Дата проведення
--	-------	------------------	-----------------

1.	Захід з циклу «Звичаї і обряди українського народу». Свято Різдва Христове	Історико-архітектурний заповідник родини Раєвських	07.01
2.	Захід «З історії формування території Кіровоградської області»	Відділ історії	10.01
3.	Презентація фотовиставки «Кіровоградщина. Сторінки історії»	Відділ історії	10.01
4.	Бесіда до Дня звільнення міста Кіровограда від нацистських загарбників	Відділ історії	08.01
5.	Захід з циклу «Звичаї і обряди українського народу. Водохреща» за участю місцевих жителів та гостей	Заповідник - музей І.К. Тобілевича (Карпенка-Карого) Хутір Надія	19.01
6.	Захід з циклу «Звичаї і обряди українського народу. Водохреща» за участю місцевих жителів та гостей	Історико-архітектурний заповідник родини Раєвських	19.01
7.	Просвітницький захід, присвячений Дню Соборності України «В єдності сила!»	Відділ історії	20.01
8.	Захід з нагоди Дня Соборності України	Відділ історії	21.01
9.	Захід «Наші земляки у битві під Крутами»	Відділ історії	26.01
10.	Засідання історико-краєзнавчого дискусійного клубу «Кліо» на тему «Голокост на території Кіровоградщини у роки Другої світової війни»	Відділ історії	27.01
11.	Відкрита лекція професора Григорія Клочека, присвячена 125-ї річниці від дня народження видатного земляка,	Відділ історії	01.02

	українського письменника, поета, публіциста, культуролога, сотника Армії УНР Євгена Маланюка		
12.	Акція до всесвітнього дня читання вголос, декламування уривку з п'єси Марка Кропивницького «Розгардіяш»	Меморіальний музей М.Л. Кропивницького	02.02
13.	Майстер-клас до Дня святого Валентина з виготовлення «валентинок»	Facebook	11.02
14.	Церемонія нагородження в обласному краєзнавчому музеї учасників V Всеукраїнського конкурсу дитячо-юнацької творчості «Зоряні мрії дитинства»	Facebook	13.02
15.	Захід до Дня вшанування учасників бойових дій на території інших держав	Відділ історії	15.02
16.	Засідання історико-краєзнавчого дискусійного клубу «Клію» на тему «Армія Нестора Махна на території Єлисаветградського повіту»	Відділ історії	16.02
17.	Вечір пам'яті Героя України, Героя Небесної Сотні Віктора Чміленка «Час плине, а пам'ять залишається»	Відділ історії	18.02
18.	Майстер-клас з виготовлення годівничок для птахів «Весна, птахи повертаються»	Відділ природи	23.02
19.	Бесіда до Дня народження Т.Г. Шевченка Історико-архітектурний заповідник родини Раєвських	Історико-архітектурний заповідник родини Раєвських (Галич М.В., Куценко В.О.)	05.03
20.	До Дня довкілля	Музейно-природний заповідник «Тобілевичі» (Кравченко М.І.)	17.04

Виступи у пресі та у мережі Інтернет

№ з/п	Назва статті	Автор	Видання	Термін виконання
1.	«Символи Різдва»	Забабуріна А.А.	Facebook	05.01
2.	Про презентацію у музеї тематичної виставки	Маршанін А.В.	Facebook	06.01

	«Кіровоградська наступальна операція» до 78-й річниці вигнання нацистських загарбників з Кіровоградщини			
3.	Про художнього керівника заслуженого ансамблю народного танцю України «Ятрань», заслуженого працівника культури України Василя Босого, до 80-річного ювілею митця	Чонтай О.М.	Facebook	14.01
4.	«Торевт та козацький хрест» - про нове надходження до фондів Кіровоградського обласного краєзнавчого музею - художню повість Юрія Плаксюка «Одержимий торевт»	Рибалко П.П.	Facebook	17.01
5.	Про проведення у музеї просвітницького заходу, присвяченого Дню Соборності України «В єдності сила!»	Забабуріна А.А.	Facebook	20.01
6.	Про урочистий захід в музеї до Дня Соборності	Пархомчук В.О.	Facebook	21.01
7.	«Обласні відзнаки до Дня Соборності отримали жителі Кіровоградщини»	Мілютін С.Ю.	«Точка доступу»	21.01
8.	До 100-річчя народження жінки-палеонтолога Ганни Ляшенко	Слюсаренко В.А.	Facebook	22.01
9.	Про проведення у музеї тематичного, меморіального заходу «Наші земляки у битві під Крутами»	Колесніченко В.М.	Facebook	26.01
10.	До дня вшанування жертв Голокосту. Про засідання історико-краєзнавчого дискусійного клубу «Кліо» на тему «Голокост на території	Мілютін С.Ю.	Facebook	27.01

	Кіровоградщини у роки Другої світової війни»			
11.	До Дня героїв Крут	Шевченко Б.Л.	Facebook	29.01
12.	Про відкриту лекцію професора Григорія Клочека, присвячену 125-ї річниці від дня народження видатного земляка, українського письменника, поета, публіциста, культуролога, сотника Армії УНР Євгена Маланюка	Колесніченко В.М.	Facebook	01.02
13.	Про Меморіальний музей М.Л. Кропивницького, до 40-річчя його заснування	Бабенко Б.О.	Facebook	11.02

Виступи на радіо, телебаченні та онлайн-трансляція у мережі Інтернет

№ з/п	Назва, тема	Автор	Термін виконання	ЗМІ
1.	«З історії формування території Кіровоградської області»	Шевченко Б.Л.	10.01	Онлайн-трансляція в мережі Інтернет (Кіровоградський обласний краєзнавчий музей)
2.	«Бій під Крутами – символ боротьби за українську державу» до 104-ї річниці бою під Крутами	Шевченко Б.Л.	29.01	Філія ПАТ «Національна суспільна ТРК України» «Кропивницька регіональна дирекція» «Радіодень»
3.	До всесвітнього дня читання вголос, декламування уривку з п'єси Марка Кропивницького «Розгартіяш»	Бабенко Б.О.	02.02	Онлайн-трансляція в мережі Інтернет (Кіровоградський обласний краєзнавчий музей)
4.	Засідання історико-краєзнавчого дискусійного клубу «Клію» на тему «Армія Нестора Махна на території Єлисаветградського повіту»	Мілютін С.Ю., Колечкін В.П.	16.02	Онлайн-трансляція в мережі Інтернет (Кіровоградський обласний краєзнавчий музей)
5.	Виступ до Міжнародного дня руху опору.	Шевченко Б.Л.	10.04	Філія ПАТ «Національна

	«Міжнародний день руху опору: історія та сучасність»			суспільна ТРК України» «Кропивницька регіональна дирекція «Радіодень»
6.	Засідання історико-краєзнавчого дискусійного клубу «Кліо» на тему «Актуальні питання української історії періоду Української революції 1917 – 1921 років»	Мілютін С.Ю.	28.04	Онлайн-трансляція в мережі Інтернет (Кіровоградський обласний краєзнавчий музей)
7.	Круглий стіл на тему « Про маловідомі і дискусійні теми історії нашого краю в роки німецько-радянської війни 1941-1945 рр.»	Мілютін С.Ю.	04.05	Онлайн-трансляція в мережі Інтернет (Кіровоградський обласний краєзнавчий музей)
8.	Презентація у музеї кольорового видання краєзнавчо-туристичного путівника «Блог на папері: театральними стежками Кіровоградщини»	Бабенко Б.О.	14.07	ТТV «Акценти дня»
9.	Презентація щорічного науково-методичного видання «Музейний вісник Центральної України». Випуск II, присвячений українському повстанському руху у 1917 – 1921 роках	Шевченко Б.Л.	28.07	Телеканал «Вітер. Кропивницький»

Додаток Б

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Директор обласного
краєзнавчого музею**

_____ **Б. ШЕВЧЕНКО**

«___» _____ **2025 р.**

Звіт

**про роботу Кіровоградського обласного краєзнавчого музею, його відділів та філій за
2024 р.**

Перелік виставок
(науково-експозиційна діяльність)

№ п/п	Назва	Місце експонування	Дата проведення
1.	Виставка з нагоди 180-ї річниці від дня народження Миколи Аркаса – письменника, історика, композитора, діяча культури та освіти (у Facebook)	Меморіальний музей М.Л. Кропивницького (Бабенко Б.О., Грицайова О.М.)	07.01
2.	Виставка до Дня вдячності кімнатним рослинам (віртуальна, онлайн у Facebook)	Відділ науково-просвітницької та експозиційної роботи (Демченко Д.С.)	10.01
3.	Виставка «Генетичний код нації» (вишиті роботи Л. Добродяника)	Відділ науково-просвітницької та експозиційної роботи (Забабуріна А.А.)	10.01
4.	Виставка «Кропивницький: місто у просторі і часі»	Відділ науково-просвітницької та експозиційної роботи (Забабуріна А.А.)	11.01
5.	Доповнення експозиції, присвяченої Гнатові Юрі (до дня народження митця)	Меморіальний музей М.Л. Кропивницького (Бабенко Б.О., Черняк Н.Б., Грицайова О.М.)	11.01
6.	Виставка Українського інституту національної пам'яті «100 років боротьби. Українська революція 1917-1921 рр.»	Сектор історико-краєзнавчих досліджень (Мілютін С.Ю.)	20.01
7.	Виставка «Живу – завдяки Тобі»	Відділ науково-просвітницької та експозиційної роботи (Забабуріна А.А., Мороз В.В.)	27.01
8.	Виставка Галузевого державного архіву Українського інституту національної пам'яті «Комунізм = Рашизм»	Відділ науково-просвітницької та експозиційної роботи (Шевченко Б.Л.)	31.01

Заплановано – 75, факт – 104

Реалізовано виставок та виставкових проєктів:

Відділ науково-просвітницької та експозиційної роботи – 44
 Науково-дослідний відділ фондів – 15
 Сектор історико-краєзнавчих досліджень – 8
 Музей історії українського хореографічного мистецтва – 7
 Меморіальний музей М.Л. Кропивницького – 24
 Заповідник-музей І.К. Тобілевича (Карпенка-Карого) Хутір Надія – 6

Перелік заходів

№ п/п	Назва	Місце проведення	Дата проведення
1.	Інтерактивний майстер-клас «Дідух – до хати, біда з хати»	Відділ науково-просвітницької та експозиційної роботи (Слюсаренко В.А., Демченко Д.С.)	05.01
2.	Захід з циклу «Звичаї і обряди українського народу. Різдво Христове» за участю членів Міжнародної наукової школи Універсології у Кіровоградській області	Заповідник-музей І.К. Тобілевича (Карпенка-Карого) Хутір Надія (Кравченко Т.С., Мороз В.В., Савіцька А.А.)	08.01
3.	Майстер-клас «Чарівні сніжинки»	Відділ науково-просвітницької та експозиційної роботи (Слюсаренко В.А., Демченко Д.С.)	18.01
4.	Інтерактивний захід «Звичаї та обряди українського народу. Цикл зимових Різдвяних свят» в рамках історико-краєзнавчого клубу «Клію»	Відділ науково-просвітницької та експозиційної роботи (Слюсаренко В.А., Демченко Д.С.)	19.01
5.	Захід «Крути, Соборність, Донецький аеропорт – символи боротьби за Незалежність»	Сектор історико-краєзнавчих досліджень (Мілютін С.Ю.)	20.01
6.	Засідання історико-краєзнавчого дискусійного клубу «Клію» на тему «Крути, Соборність»	Сектор історико-краєзнавчих досліджень (Мілютін С.Ю.)	24.01
7.	Захід - презентація проєкту «Живу – завдяки Тобі»	Відділ науково-просвітницької та експозиційної роботи (Забабуріна А.А., Мороз В.В.)	27.01
8.	Майстер-клас «Казковий птах»	Відділ науково-просвітницької та експозиційної роботи (Саванчук С.В.)	27.01

Заплановано –70, факт – 298

Реалізовано заходів:

Відділ науково-просвітницької та експозиційної роботи – 121

Науково-дослідний відділ фондів – 10
Науково-методичний відділ – 11
Сектор історико-краєзнавчих досліджень – 67
Відділ обліку та охорони пам'яток культурної спадщини – 16
Музей історії українського хореографічного мистецтва – 15
Меморіальний музей М.Л. Кропивницького – 41
Заповідник-музей І.К. Тобілевича (Карпенка-Карого) Хутір Надія – 17

Науково-методична діяльність

1. Проведено прийом, узагальнення та аналіз річної статистичної звітності музеїв – юридичних осіб та музеїв області, що працюють при підприємствах, організаціях та навчальних закладах, згідно графіку.

2. Проведено узагальнення матеріалів по результатам прийому річної статистичної звітності музеїв області та підготовлено довідки.

3. Проведено узагальнення інформації про підсумки роботи музейних закладів області, згідно додатків 1,2,3.

4. Підготовлено для департаменту культури та туризму Кіровоградської обласної військової адміністрації узагальнену інформацію про підсумки роботи музеїв Кіровоградської області.

5. Підготовлено пропозиції департаменту культури та туризму Кіровоградської обласної військової адміністрації щодо оновлення переліку музеїв, що перебувають у віданні підприємств, установ та організацій, що зберігають музейні колекції та музейні предмети, що є державною власністю та належать до державної частини музейного фонду України.

6. Підготовлено інформацію по основним показникам роботи музейних закладів Кіровоградської області рік.

7. Здійснено контроль за експонуванням пересувних виставок, підготовлених Українським інститутом національної пам'яті відповідно до наказів директора департаменту культури та туризму облдержадміністрації: від 30.01.2020 р. №14 «Про експонування виставки «Українське військо:1917-1921», пересувних виставок «Фактор свободи», «Воїни. Історія українського війська», «Українська революція 1917-1921 рр. Регіональний вимір» на території області.

8. Проведено перевірку документації на ліквідацію музеїв при установах, підприємствах, організаціях, що фактично припинили своє існування, із передачею відповідної документації до департаменту культури та туризму Кіровоградської обласної військової адміністрації.

9. Оновлено мережу музейних закладів області.

10. Продовжено заходи з популяризації музейних закладів області через соціальні мережі та засоби масової інформації.

11. Надано 220 консультацій з різних питань музейної справи для співробітників музейних закладів області.

12. Організовано та проведено на базі обласного краєзнавчого музею два обласних методичних семінари на тему «Музеї у воєнний час: виклики, реалії, дії» (11 квітня) і «Музей традиційний та інноваційний» (7 грудня).

13. Проведено розширену науково-методичну нараду за підсумками роботи та пріоритетним напрямкам роботи за участю директорів музейних закладів області (березень).

14. Надано методичну допомогу Історико-краєзнавчому музею села Велика Северинка щодо проведення інвентаризації та розподілу фондів предметів.